

Linnéuniversitetet

Kalmar Växjö

Examensarbete

Den nordliga Orienten

En granskning av samisk historia i digitala läromedel ämnade för grundskola och-, gymnasienivå

Författare: Johan Slettemo
Handledare: Linda Andersson Burnett
Examinator: Erik Wångmar
Termin: HT18
Ämne: Historia
Nivå: Avancerad
Kurskod: 4HIÄ2E

Abstract

The purpose of this essay is to analyse how Samí history is portrayed in six digital teaching materials. The six teaching materials are intended for both primary school and secondary school. This comparative study aims to investigate whether Samí history is portrayed, and as well to present differences and similarities between the presentations of what that mainly represent Samí history. Therefore, a qualitative content analysis has been used to achieve the purpose of the study. The information regarding Samí history in the digital teaching materials has been divided into three categories, *History*, *Politics and community*, and *Identity*.

Thereafter, the categories have been analysed one by one, through six converted theoretical perspectives of orientalist stereotypifications. The study shows that the stereotypification of Samí history is mostly portrayed as 'passive' and 'undeveloped/outdated'. That means, for example, that only two publishers of the teaching materials present facts about the minority group, as a resisting group to the colonization. The same number of publishers portray Samí history as 'undeveloped/outdated'. The result is based on that the Samí perspective is mainly reduced and instead is the Swedish state, colonizers, the normative perspective.

The study also shows that the teaching materials have a similar way of generalizing the content, especially regarding the how Samí people were affected of the colonization. The difference though is the approach angle, and the unequal variety of supplying the readers with further detailed facts of certain historical decisions or events in Samí history.

The Northern Orient:

A research of Samí history in digital teaching materials for primary-, and secondary school

Nyckelord

Samerna, Historia, Digitala läromedel, Gymnasiet, Högstadiet, Stereotyper, Orientalism

Innehåll

1	Inledning	6
1.1	<i>Syfte och frågeställning</i>	7
2	Bakgrund.....	7
2.1	<i>Läromedel.....</i>	7
2.2	<i>Vad säger kursplanen och läroplanen om minoritetsgruppen samerna?.....</i>	7
2.3	<i>Sveriges ursprungsbefolkning</i>	8
2.4	<i>Samernas historia.....</i>	9
2.5	<i>Försoningsarbetet</i>	11
3	Tidigare forskning.....	12
4	Teoretisk utgångspunkt	14
4.1	<i>Said – Orientalism.....</i>	14
4.2	<i>McLeods sex stereotyper</i>	15
4.2.1	<i>Orienten är tidlös</i>	15
4.2.2	<i>Orienten är annorlunda</i>	15
4.2.3	<i>Orienten antas följa västerländska normer rörande etnicitet</i>	15
4.2.4	<i>Orienten antas följa västerländska normer rörande kön</i>	16
4.2.5	<i>Orienten är feminin.....</i>	16
4.2.6	<i>Orienten är depraverad</i>	16
4.3	<i>Omvandling av McLeods stereotyper.....</i>	16
4.4	<i>Stereotyper.....</i>	18
5	Metod.....	19
6	Urval och material.....	19
6.1	<i>Urval.....</i>	19
6.2	<i>Material.....</i>	20
6.2.1	<i>Digilär.....</i>	21
6.2.2	<i>Gleerups.....</i>	21
6.2.3	<i>Liber</i>	21
6.2.4	<i>Nationalencyklopedin.....</i>	21
6.2.5	<i>Studentlitteratur</i>	22
6.2.6	<i>SO-rummet</i>	22
7	Tematisering	22
7.1	<i>Historia.....</i>	22
7.2	<i>Identitet.....</i>	23
7.3	<i>Politik och samhälle</i>	23
8	Resultat och analys.....	23
8.1	<i>Resultat.....</i>	23
8.2	<i>Analys.....</i>	34
9	Slutdiskussion	40
	Referenser	43

1 Inledning

”Det är ju superviktigt att skolan lär ut det och att det blir bättre, det tycker jag som förälder och det skapar ju förståelse mot dem [...]” berättar Henrik Micael Kuhmunen till Sveriges Radio efter att fått ta del av Sveriges Radios enkätundersökning.¹ Totalt 187 stycken lärare svarade på enkäten om hur mycket de lär ut om samerna och nationella minoriteter. Färre än hälften av lärarna svarade att de undervisar om samtliga fem minoriteter, eller om samernas historia, medan 30 stycken lärare svarade att undervisning kring ämnet utelämnas. Orsakerna bakom resultatet beskrivs, av lärarna, vara tidsbrist, andra prioriteringar och bristande underlag. Avslutningsvis visar enkäten att det vanligaste svaret är att arbetsområdet samerna och nationella minoriteter får 3–4 timmars undervisning. Vilket är sammanlagda timmar från årskurs sju till nio.

Hur kommer det sig att Sveriges ursprungsbefolkning tenderar att exkluderas eller åtminstone åsidosättas i svensk skolundervisning? Är det som deltagande lärarna i enkätundervisningen beskriver, att materialet är bristande i relation till samiskt innehåll? Niklas Ammert, professor i historia, menar att lärobokens roll och position i undervisning är väldigt central i allmänhet.²

Däremot tror jag att digitala läromedlen kommer ta mer plats i skolundervisningen, vilket jag välkomnar som framtida ämneslärare på gymnasial nivå.³ Faktum är att skolelever ska behandla samerna ur historiska perspektiv och de övriga nationella minoriteterna i årskurs 7–9.⁴ Samer är Sveriges ursprungsbefolkning och bör rimligtvis vara representerande i undervisningen i läroplanen för historia på gymnasiet. Det problematiska är, att de inte uttryckligen omnämns. Dock är det möjligt att, i de mer ospecificerade kunskapsmålen, utgå alternativt behandla samerna. Presenteras samerna ändå? Inkluderas deras historia i digitala läromedel trots att de till viss del marginaliseras i läroplan och kursplan? På grund av de digitala läromedlens expanderande användning i svenska skolor, kommer denna studie att fokusera på skildringen av samerna och deras historia.

¹ Andersson, Monica, Sveriges radio, *Högstadiel elever får inte lära sig om samernas historia*, Tid: 26 april 2017 <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6681634> (Hämtad:2019-01-18)

² Ammert, Niklas, *Att spegla världen: läromedelsstudier i teori och praktik*, 2011, s.26

³ IT-pedagogen, *Digitala läromedel ökar med 35 procent*, <https://it-pedagogen.se/digitala-laromedel-okar-med-35-procent/> (Hämtad:2019-01-22)

⁴ Skolverket, *Kursplan – Historia*, 2011, s.7

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna komparativa studie är att undersöka hur samisk historia skildras och om det samiska folket stereotypifieras i digitala läromedel. Studien ämnar även genom den komparativa ansatsen att belysa likheter och skillnader mellan de digitala läromedlen. Studien utgår från följande frågeställningar:

- På vilket sätt framställs folkgruppen samernas historia i digitala läromedel?
- Vilka likheter och skillnader förekommer rörande innehåll av samisk historia mellan de utvalda digitala läromedlen?

2 Bakgrund

2.1 Läromedel

Enligt Nationalencyklopedin betyder begreppet läromedel resurs för lärande och undervisning. Tidigare riktades begreppet främst mot fysiska läroböcker, övningsböcker, kulramar med mera. Numera innefattar läromedel även digitala lärarresurser för kommunikation, informationshämtning och produktion av multimodala texter och spel.⁵ Förändringen har därför resulterat i att innefatta en större mängd material och verktyg.

2.2 Vad säger kursplanen och läroplanen om minoritetsgruppen samerna?

Kursplanen ämnad för grundskolan inleds med en beskrivning av de förmågor eleverna ska sträva mot att utveckla. Dessa innefattar bland annat införskaffandet av en historisk referensram samt en förståelse för nutiden och hur män och kvinnor genom tiderna har skapat och förändrat samhällen. Undervisningen i historia ska stimulera elevernas nyfikenhet och bidra till hur vi kan veta något om det förflutna genom källmaterial. Vidare ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar förståelse för hur historiska berättelser kan användas i samhället och i vardagen. Därigenom ska eleverna tillgodoses olika perspektiv på sina egna och andras identiteter, värderingar och föreställningar. I det centrala innehållet för grundskolans kursplan omnämns samerna.⁶ Följande citat är direkt taget från Skolverkets centrala innehåll för grundskolan: ”Historiska perspektiv på urfolket samernas och de övriga nationella minoriteternas situation i Sverige.”⁷

⁵ Nationalencyklopedin, *Läromedel*, <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/l%C3%A4romedel> (Hämtad:2018-12-17)

⁶ Skolverket, *Kursplan – Historia för grundskolan*, Stockholm, 2016

⁷ Skolverket, *Centralt innehåll – Historia för grundskolan*, 2016

Enligt gymnasiets läroplan manas eleverna till att bredda, fördjupa och utveckla sitt historiemedvetande genom kunskaper om det förflutna. Undervisningen ska möjliggöra utveckling av elevernas historia, bildning och förmåga att använda historia som en referensram i syfte att förstå frågor som har betydelse för nuet och framtiden. Gällande samiskhistoriskt innehåll i läroplanen, så existerar inget sådant innehåll. Detta innebär att ordet same eller ursprungsfolk i Sverige, uttryckligen inte omnämns.⁸

2.3 Sveriges ursprungsbefolkning

Samerna är en av Sveriges fem minoriteter. Det som skiljer folkgruppen samerna från de övriga minoriteterna är att de år 1977 erkändes som Sveriges urfolk av Sveriges riksdag. Det betyder att samerna i Sverige idag har folkrättsliga krav på kulturell särbehandling.⁹ I egenskap av urfolk har folkgruppen samerna dessutom ett folkrättsligt skydd. År 2000 infördes en minoritetsspråkslag för Sveriges fem nationella minoriteter, varav samerna är en av dessa. Samma år erkändes även det samiska språket som ett officiellt minoritetsspråk i Sverige. Samerna är sedan år 2011 erkända som ett folk av Sveriges grundlag. Därmed har Sverige erkänt att samerna är ett folk, ett urfolk och en nationell minoritet.¹⁰

Under år 2000 presenterades även en reviderad version av den då aktuella läroplanen Lpo94, där begreppen ”kulturella minoriteter” och ”kulturell mångfald” förekommer mer frekvent till skillnad från den första upplagan från år 1994. I och med den senaste läroplanen från år 2011 förstärker budskapet att elever ska lära sig om de nationella minoriteterna genom att de fem minoritetsgrupperna identifieras.¹¹

En vanligt förekommande uppskattning idag är att det existerar 80 000–100 000 samer i Sapmi varav 20 000–40 000 i Sverige.¹² Att uppskatta ett specifikt och korrekt antal samer är komplicerat, eftersom det är högst problematiskt att avgöra hur många människor med samiskt påbrå som själva skulle identifiera sig själva som samer. Peter Sköld professor och föreståndare för Cesam¹³ redogör för att den sista ”lappräkningen” gjordes år 1945. Men redan då hade stigmatiseringen gått så pass långt att flertalet inte ville offentliggöra sig själva

⁸ Skolverket, *Läroplan – Historia för gymnasiet*, Stockholm, 2016

⁹ Prop. 1976/77:80 Regeringens proposition, *om insatser för samerna*, 1977, s.107

¹⁰ Sametinget, *Samerna i Sverige - Folkrättsligt skydd*, 2019, , <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/samer> (Hämtad:2019-01-14)

¹¹ Mattlar, Jörgen, *Minoriteter i marginalen – en läromedelsanalys. Vägval i skolans historia*, 2011, s.3

¹² *Sápmi /Sameland*, benämning på de områdena i Finland, Norge och Sverige och på Kolahalvön i ryska federationen som utgör samernas traditionella bosättningsområden,

¹³ Cesam förkortning för: Centrum för samisk forskning

som samer. När datalagen introducerades år 1973, personuppgiftslagens föregångare, sattes det stopp för att samla in och räkna bland andra samer.¹⁴ I och med datalagens anträdande kombinerat med en hög stigmatisering är det mycket möjligt att antalet är betydligt högre. Det är komplicerat att veta hur många samer det finns eftersom människor med samiskt påbrå kanske inte identifierar sig själva som samer. Frågan om vad som skapar en identitet är högst komplicerad. Man kan påstå att det dels handlar om ens uppväxt, ursprung och självklart individens eget val. Om en individ i fråga har samiska förfäder men inte själv uppfattar eller identifierar sig själv som same eller inte vill vara same, så är man inte same. Dock är det möjligt att inneha dubbla identiteter, både vara same och svensk och växla kulturella koder i olika sammanhang.¹⁵ En definition i sametingslagen uttrycker följande:

1 kap. Inledande bestämmelser 1 § I denna lag ges bestämmelser om en särskild myndighet -- Sametinget -- med uppgift främst att bevaka frågor som rör samisk kultur i Sverige.

2 § Med same avses i denna lag den som anser sig vara same och

1. gör sannolikt att han eller hon har eller har haft samiska som språk i hemmet, eller

2. gör sannolikt att någon av hans eller hennes föräldrar, far- eller morföräldrar har eller har haft samiska som språk i hemmet, eller

3. har en förälder som är eller har varit upptagen i röstlängd till Sametinget.

Vad som sägs i första stycket 3 gäller inte om länsstyrelsen har beslutat att föräldern inte skall vara upptagen i röstlängden på den grunden att föräldern inte är same.

Lag (2006:803).¹⁶

2.4 Samernas historia

Svensk-samiska kontakter går längre tillbaka än till 1600-talet men formen för dessa kontakter kom att förändras och intensifieras under det århundrandet. Symboliskt kan det sägas börja år 1602 då Karl IX tillägnade sig själv titeln ”de kajaners och lappars i Nordlanden konung”. I ett försök att kringgå Öresundstullen hade allemanskusten längs med ishavet blivit en svensk intressesfär. Det var mycket aktuellt för kungen att lägga anspråk på lappmarkerna för att senare kunna driva expansionen vidare in i finnmarken.¹⁷ Expansionsivern var inte tom retorik utan fick också effekter hos människorna i lappmarken. Beskattning kom att användas för att hävda dominans över området i lappmarkerna. Karl IX beordrade år 1606 att samernas traditionella marknader skulle institutionaliseras och fungera som centrum för handel. Dessa skulle även fungera som centrum för skatteuppbörd och

¹⁴ Sjögren, Pia, Samer.se, *Hur många samer finns det egentligen?* Tid:2013-01-22, <http://www.samer.se/4075> (Hämtad: 2018-11-14)

¹⁵ Samer.se, *Vem är same?* <http://www.samer.se/1147> (Hämtad:2018-11-19)

¹⁶ Sveriges riksdag, *Sametingslag* (1992:1433) https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/sametingslag-19921433_sfs-1992-1433 (Hämtad:2018-11-19)

¹⁷ Ahlström, Gunnar, 1966, s. 8

missionsaktiviteten, genom att bland annat bygga kyrkor i omgivningen av dessa. På det sättet kombinerade den ekonomiska, juridiska och religiösa kontrollen.¹⁸

Landet innehöll många rikedomar och betraktades på så sätt som Sveriges koloni, vars rikedomar det gällde att utnyttja på alla sätt. Upptäckten av silver i Nasafjäll och brytningens start år 1634 innebar inledningen på en rad misslyckade gruvprojekt och påbörjade också exploateringen av Sappmís rikedomar.¹⁹

Efter en intensiv kristen missionsverksamhet under 1600–1700-talen, där bruket av trumma belades med dödsstraff, talade samerna ogärna om sin tro med utomstående.

Kristnandeprocessen var emellertid utdragen och övergången ägde rum vid olika tidpunkter på olika platser.²⁰ År 1685 bestämde staten att samer skulle kristnas med tvång, seitar och offerlavar revs och de heliga platserna skändades.²¹

Vidare tilltog en mindre folkundervisning av samerna under perioden. 1700-talet såg ett ökande antal fasta skolor i anslutning till kyrkor samt grundandet av ”nomadundervisning” som fanns kvar in på 1900-talet. Under 1800-talet kom samernas kultur att tolkas som utdöende i kontakten med den svenska och en paternalistisk och segregande politisk strategi tilltog för att motverka detta. Under sent 1800-tal kom också den första renbeteslagen där en särskild, statlig, organisation byggdes upp för att sköta renskötselns angelägenheter och förhållandet mellan nomader och bofasta.²²

Mot slutet av 1800-talet ifrågasattes samernas utbredning och att de också utgjorde den äldsta befolkningen i Europa. Uppfattningar om raser och rasegenskaper blev alltmer framträdande. Till de olika formerna på skallarna tilldelades nu olika egenskaper. Korts skallarna, samerna, ansågs vara sämre än långskallarna vilka ansågs vara högre stående. Under senare delen av 1800-talet kom rastänkandet att bli en del av den vetenskapliga och politiska debatten och rasegenskaperna ansågs vara medfödda och bestående. Den ”germanska” rasen bedömdes vara den ras som var överlägsen alla raser.²³

¹⁸ Bäärnhielm, Göran, *I norrland hava vi ett Indien: Gruvdrift och kolonisation i Lappmarken under 1600-talet*, Stockholm, s.8-9

¹⁹ Samer.se, *Drömmen om outtömliga rikedomar i norr*, <http://www.samer.se/1229> (Hämtad:2019-01-24)

²⁰ Nationalencyklopedin, *Samer*, (Hämtad:2018-12-12) <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/samer>

²¹ *Samer - ett ursprungsfolk i Sverige*, 2007, <http://www.samer.se/2136> (Hämtad:2018-12-11)

²² Nationalencyklopedin. *Samer*. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/samer> (Hämtad:2018-12-12)

²³ Samer.se, *Långa skallar och korta samer*, <http://www.samer.se/1028> (Hämtad:2019-01-31))

I Uppsala inrättades Statens rasbiologiska institut år 1922, vilket var ett speciellt organ för den rasbiologiska forskningen i Sverige. Centralt i verksamheten var studier i vad som kallades rashygien och dokumentation av den svenska befolkningen.

Det ansågs inte vara bra för mänsklighetens fortlevnad och utveckling när ”raser” blandades. Om det blandades hävdades det att svaga individer skapades och sämre karaktärer och människor med dåliga anlag skulle inte få fortplanta sig. Herman Lundborg utsågs till att leda verksamheten, vilket han också gjorde fram till år 1935. Lundborg hade gjort sig känd under 1910-talet som rasbiolog, genom sina mätningar och undersökningar av den svenska och samiska befolkningen. Lundborg bedrev sin verksamhet främst i Sveriges nordliga delar. Undersökningarna, som gick under namnet ”Lappundersökningen”, ingick inte i institutets egentliga verksamhet. Eftersom en stor del av befolkningen i norra Sverige var en blandning av samer, svenskar och finnar fångade det Lundborgs intresse. Ambitionen grundades i att han ville hitta bevis på vilka förödande följder rasblandningar kunde leda till. Både barn och vuxna blev noggrant undersökta och mätta men även fotograferade. Forskningen som bedrevs av Lundborgs mötte hård kritik eftersom att han inte kunde redovisa några egentliga resultat.²⁴

2.5 Försoningsarbetet

I mars år 2001 ägde den första försoningsgudstjänsten rum i Undersåkers kyrka på sydsamiskt område som ett led i en försoningsprocess inom Svenska Kyrkan. Det sydsamiska språket och jojken användes i gudstjänsten. Biskopen Karl-Johan Tyrberg i Härnösand bad samerna om förlåtelse för kyrkans oförrätter gentemot samerna. Han sade bland annat:

I dag vill vi i Härnösands stift tydligt uttrycka den brist på tillit, öppenhet och respekt som kännetecknat många av Svenska kyrkans relationer till den samiska befolkningen. I vår historia har vi bidragit till att fördomar om samiskt liv bevarats och därmed förstärkt människors utsatthet. När samer getts mindre människovärde har kyrkan ofta varit tyst och låtit människor ringaktas och särbehandlas. Samiska symboler har misstänkliggjorts och hindrats från att införlivas i kyrkans gudstjänstliv. När kyrkan hade ansvaret för skolan i vårt land verkade vi inte för det samiska språket.²⁵

Det skall dock tilläggas att bland annat FN och OECD och Europarådet har gett kritik för hur Sverige motsätter sig samernas rätt till land och vatten. Frågan är också anledningen till att Sverige inte ratificerat ILO-konventionen 169²⁶ om urfolks rättigheter.²⁷

²⁴ Samer.se, *Långa skallar och korta samer*, <http://www.samer.se/1028> (Hämtad:2018-11-27)

²⁵ Samer.se, *Kyrkan och världens urfolk*, <http://www.samer.se/1137> (Hämtad:2018-12-11)

²⁶ Sametinget, *Om ILO169*, <https://www.sametinget.se/1054> (Hämtad:2019-01-24)

²⁷ Samer.se, *Sverige vill inte ratificera ILO169*, <http://www.samer.se/4935> (Hämtad:2019-01-24)

3 Tidigare forskning

I detta avsnitt presenteras forskning som på något sätt har relevans eller anknyter med detta arbets behandlingsområde. Den forskning som presenteras nedan har läromedel som gemensam nämnare, däremot är det viktigt att påtala för läsaren att författarna varierar gällande inriktning. Med inriktning menas alltså att inriktningen varierar utifrån exempelvis materialets förväntade målgrupp.

I artikeln av Therese Karlsson, ”Exotiska renskötare och trolltrummans magi” undersöks samer och samiska frågor i grundskolans läromedel för de samhällsorienterade ämnena. Karlsson använder sig av sammanlagt 63 stycken läroböcker utgivna av fem förlag. Lärarhandledningarna till de läromedel som tog upp samiska frågor i något avseende, sammanlagt 33 stycken, har granskats och analyserats. Hennes slutsats är att flertalet av de läromedel som granskats i de samhällsorienterade ämnena bristfälligt eller inte alls lever upp till, den nu tidigare läroplanens mål, och att grundskolans lärare ofta endast får lågt stöd av läroböcker och lärarhandledningar.²⁸ Karlsson konstaterar att fyra teman är synliga i de läromedel som analyseras. Det första temat är avsaknaden av relevant samiskt innehåll, i de böcker där samerna är närvarande beskrivs kulturen som exotisk och oföränderlig, bland annat genom att så kallade ”trolltrummor” och nåjden får stort utrymme i läroböckerna. Det andra temat är renar, renskötsel och därmed även ett fokus på norra Sverige och en avsaknad av sydsamisk anknytning. Exempelvis förekommer det bara en bild av totalt 63 stycken som inte är kopplad till renar, renskötsel eller fjäll. Det tredje temat är att samhälle och politik lyser med sin frånvaro. Det fjärde temat är att män, kvinnor saknas både i bild och text. Karlsson fastslår att läroböckernas gemensamma drag är bristen i att skildra variation, förändring och olikheter och i hennes slutdiskussion frågar hon vad detta beror på, om det är okunskap eller ovilja från författarnas sida.²⁹

I läromedelsanalysen *Samer i läromedel* har författaren Lina Svensson granskat hur den samiska kulturen framställs i läroböcker inom samhällskunskap och historia för årskurs 4-6. Läroböckerna som ingår i studien är utgivna mellan åren 1994 och 2012. Svensson har i och med sin studie kommit fram till att framställningen i historieböckerna, i majoritet, präglas av vad man traditionellt förknippar med samisk kultur, exempelvis rennäring och konflikter

²⁸ Karlsson, Therese, *Exotiska renskötare och trolltrummans magi: samer och samiska frågor i grundskolans läromedel för de samhällsorienterade ämnena*, Univ., Inst. för barn- och ungdomspedagogik, specialpedagogik och vägledning, Umeå, 2004, s.3

²⁹ Karlsson, Therese, 2004, s.26–27

mellan samer och svenska staten. Trots att relevansen är högre till Svenssons material, ämnade för ämnet historia, visar hennes studie att läroböckerna inom samhällskunskap ger mer reflektioner över historien, mer samtida fakta och inte lika mycket ges åt same-stat konflikten.³⁰ Vad gäller bilderna i läroböckerna inom historia består dessa främst av illustrationer, i de flesta fall av samer iklädda kolt. Enligt Svensson förekommer dock en annan framställning av historien i samhällskunskapsböckerna. I dessa förekommer, vad Svensson beskriver, mer ”neutrala” fotografier på samer i grupp, renar samt sametinget, där varken kolt eller kön framställs.³¹

Kristin Gregerss Eriksen har genomfört en studie av norska läromedel. Artikeln ämnar visa i vilken utsträckning den inhemska samiska befolkningen är inkluderad, i sociala studiers konstruktion av det betydande ”vi”. Det huvudsakliga fokuset som Gregers utgår från är dels hur läroböcker konstruerar ”samiskhet” och begreppsmässighet förhåller sig till förståelse av den norska nationen. Gregers presenterar i hennes artikel att samerna är aktivt konstruerade som ”de andra” i både strukturen och i innehållet i berättelserna. ”Främmandegörandet” av samerna i berättelserna om den norska nationaldagen och i synnerhet behandlandet och diskrimineringen i norsk politik, förstärker bilden av norsk exceptionalism.³²

Annalina Gardsiö har i sitt arbete ”Samer, finns de på riktigt?” analyserat hur svenska samer och den samiska kulturen framställts i läroböcker. Gardsiö har sammanlagt undersökt 19 läroböcker, vilka är ämnade för undervisning i de samhällsorienterade ämnena. Resultatet visar att svenska samer och deras kultur skildras utifrån fyra övergripande teman eller diskurser, dess fyra är: historia, svenska statens frånvaro och enhetlighet. Gardsiös arbete visar även att framställningen av samer uttyds som passiva och iklädda i den traditionella dräkten kolt. Gardsiö beskriver det som en schablonartad bild och möjliggör för att fördomar fortgår.³³

Av den forskning som presenteras, är den gemensamma nämnaren läromedel och/eller minoritetsgrupper. Samtliga studier har visat att de läromedel som är ämnade för grundskolan bär på en komplexitet, när det kommer till avsnitt som berör den samiska kulturen. Av de fem

³⁰ Svensson, Lina, *Samer i läromedel: Läromedelsanalys av samers förekomst i SO-läromedel för tidiga skolår*, Uppsala, 2013, s.2

³¹ Svensson, Lina, 2013, s.78

³² Gregers Eriksen, Kristin, *Teaching About the Other in Primary Level Social Studies: The Sami in Norwegian Textbooks*, Journal of Social Science Education, 2018, s.57

³³ Gardsiö, Annalina, ”Samer, finns de på riktigt? ”: en analys av hur svenska samer och den samiska kulturen framställs i läroböcker, Uppsala, 2017, s.2 <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1112692/FULLTEXT01.pdf>

presenterade arbetena ovan, har fyra av dessa huvudsakliga fokus på grundskolans tidigare år. Det existerar därför ett outforskat område, nämligen material ämnade för högstadiet-, och gymnasieskolan. Därav landar vi i detta arbetes huvudsakliga fokusområde, nämligen att komparativt jämföra om den framställningsstruktur förekommer i digitala läromedel ämnade för grundskolans senare år och gymnasieskolan.

4 Teoretisk utgångspunkt

I detta avsnitt ska arbetets teoretiska applicering presenteras. Inledningsvis presenteras Edward Saids teori om Orienten, följt av John Mcleods stereotypifieringar som är inspirerad av Said. Vidare presenteras omvandlingen av Mcleods sex stereotyper och hur förändringen anpassas till detta arbetes huvudsakliga fokus.

4.1 Said – Orientalism

Edward W. Said beskriver i sin bok *Orientalism* om hur västerlandet och orienten ställs i motsats till varandra vid en beskrivning av världen. Enligt Said innebär begreppet orientalism att västerländska förhållanden och värderingar framställs som normen, det normala, det mänskliga och det överlägsna. Orienten, de andra, representerar istället motsatsen, det avvikande, det underlägsna. Därtill har Orienten bidragit till definitionen av Europa (eller västerlandet) genom att vara dess motbild, motidé, motsatta personlighet och en motsatt erfarenhet.³⁴ Öst, eller orienten, är med andra ord allt det som västvärlden inte är, en spegelbild och motsats mot hur västvärlden definierar sig själv och skapar sin egen identitet. Vidare redogör Said för förhållandet mellan Orienten och Västerlandet. Det är ett maktförhållande, ett förhållande av dominans i varierande grader. Said menar att Orientalismen ligger långt bort från det som Denys Hay kallat idén om Europa, vilket är ett kollektivt begrepp som identifierar ”oss” som européer gentemot alla ”dem”, som inte ingår under begreppet européer. Said förklarar också att idén om att europeiska identiteten är överlägsen alla icke-europeiska folk och kulturer, vilket kan hävdas vara den viktigaste komponenten som gjort europeiska kulturen hegemonisk i och utanför Europa.³⁵

Saids teori används vanligtvis för att beskriva skillnader mellan länder och kulturer utifrån västvärldens skildringar av icke européer. Därav är det möjligt att påstå att orientalismen inte är applicerbar på Sverige och samerna. Dock finns det flertalet perspektiv som medför att

³⁴ Said, Edward W., *Orientalism*, Nyutg., Ordfront, Stockholm, 2016, s.64

³⁵ Said, Edward W, Stockholm, 2016, s.71

teorin är berättigad att applicera. Först och främst förekommer det likheter beträffande kolonialismen och svenska statens behandling av minoritetsgruppen, vilket också bekräftas av forskning. Kolonisation behöver nödvändigtvis inte heller, som Said uttryckte, bara kretsa om soldater och kanoner utan också om idéer, bilder och trosuppfattning.³⁶ Vidare förekom en direkt kolonisering, genom att andra folkgrupper flyttade in på tidigare samiska områden.³⁷

Omvandlingen som i grunden inspirerats av Suids teori, tas i uttryck av att orienten, ”de andra”, istället representeras av den samiska folkgruppen. Medan det västliga perspektivet som Said menar på är idealet och normen, specificeras och utgår från nationen Sverige.

4.2 McLeods sex stereotyper

John McLeod är professor inom postkolonialism och har formulerat sex stereotyper som denna studie har inspirerats av. McLeod menar att koloniala föreställningar, även existerar och lever kvar i nutid.³⁸ Utifrån Suids bok *Orientalism*, formulerade han sex stereotypa sätt att se på Orienten.³⁹ Efter kommande presentation kommer McLeods sex stereotyper som han formulerade i *Beginning postcolonialism* appliceras i min studie rörande samerna i digitala läromedel.

4.2.1 Orienten är tidlös

Stereotypen innebär att Orienten existerar som en avskuren och tidlös plats. En resa till Orienten är också en resa tillbaka i tiden eftersom Orienten är opåverkad av den västerländska utvecklingen.⁴⁰

4.2.2 Orienten är annorlunda

Orienten beskrivs som annorlunda men inte bara annorlunda. Enligt denna stereotyp kan västerlänningar möta alla möjliga spektakulära saker och beteenden på en resa till Orienten. Orienten har ofta fungerat som en källa för mystik och nyfikenhet.⁴¹

4.2.3 Orienten antas följa västerländska normer rörande etnicitet

Denna stereotyp går ut på att man utifrån ett västvärldsperspektiv generaliserar hela raser eller folkslag. Någons ”ras” summerar hur den fungerar som person, utan att ta hänsyn till den

³⁶ Said, Edward W., *Culture and imperialism*, Vintage, London, 1994[1993] s.9

³⁷ Hansen, Lars Ivar, & Olsen, Björnar, *samernas historia fram till 1750*. Liber, Stockholm, 2006, s.149

³⁸ McLeod, John, *Beginning postcolonialism*, Manchester Univ. Press, Manchester, 2000, s.39

³⁹ McLeod, John, 2000, s.52-55

⁴⁰ McLeod, John, 2000, s.52

⁴¹ McLeod, John, 2000, s.53

enskilda individen och dennes personliga kvalitéer. Detta sker exempelvis genom antaganden om ”våldsamma araber”, ”lata indier” eller ”gåtfulla kineser”.⁴²

4.2.4 Orienten antas följa västerländska normer rörande kön

Denna stereotyp handlar om könsstereotyper. Orientens män och kvinnor uppträder enligt dessa. I Orientalismens fall handlar det om att man inte motsvarar de västerländska könsnormerna, vilket leder till att alla orientaliska män och kvinnor dömda på förhand, som defekta.⁴³

4.2.5 Orienten är feminin

Väst är tänkt i termer av maskulinitet, heroism och dominans, medan Orienten stereotypifieras som exotisk, passiv och frestande. Enligt denna stereotyp kan västerlänningarna erövra Orienten, som blir ”förtrollade” eller ”besatta” av ett område eller en plats. Slutligen så ”tämjer” ändå västerlänningarna den passiva Orienten, vilket har enligt Mcleod att göra med att kolonisatörerna som i majoritet representerades av män. Män som ansåg att de reste till områden utan regler, lagar, moral och uppförandekoder som gällde dessa västerlänningar.⁴⁴

4.2.6 Orienten är depraverad

Denna stereotyp handlar om att Orienten framställs som svag eller fördärvad. Enligt väst anses inte Orienten och dess invånare bete sig på ett moraliskt sätt. Människor i Orienten tillskrivs negativa egenskaper som bland annat opålitlighet, lathet. Orienten behövde räddas från dem själva, av västvärlden som hade en bättre moralkompass och godare kunskap.⁴⁵

4.3 Omvandling av McLeods stereotyper

Mcleods sex stereotyper har omarbetats till sex Samegestalningar. Till skillnad mot Saids definition att orienten vanligtvis används för att beskriva skillnader mellan västvärldens syn på icke européer, har istället orienten och Mcleods stereotyper förflyttats i denna studie. Omvandlingen av Mcleods stereotyper grundar sig i att västvärldsperspektivet har sin utgångspunkt i Sverige, medan orienten och Mcleods stereotyper har förflyttats från området utanför västvärlden, till den samiska kulturen.

⁴² McLeod, John, 2000, s.53

⁴³ McLeod, John, 2000, s.53-54

⁴⁴ McLeod, John, 2000, s.54-55

⁴⁵ McLeod, John, 2000, s.55

Samerna och deras historia gestaltas som utvecklade eller omoderna

Den första stereotypen menar att Orienten existerar som en tidlös och avskuren plats.⁴⁶ En resa till ett samiskt samhälle leder till en resa tillbaka i tiden, eftersom samhället är fast i ett utvecklat stadium i jämförelse till det utvecklade väst.

Den samiska historien och dess medföljande innehåll gestaltas som exotisk

Samen och samhället beskrivs som annorlunda, något utöver det vanliga. Exempelvis att utvalda digitala läromedel ger uttryck för exotifierande tendenser i deras presentation av samisk historia, levnadssätt och kultur.

Samerna generaliseras

Enligt McLeod så handlar denna stereotyp om att man utifrån ett västvärldsperspektiv generaliserar hela raser eller folkslag.⁴⁷ Utifrån ett historiskt perspektiv så skulle denna stereotyp exempelvis kunna tas i uttryck genom antaganden om samerna som en helt enhetlig grupp. Alltså blir frågan om de digitala läromedlen representerar den samernas historia utifrån en enskild individ och eventuellt utelämnar att betona variationen inom folkgruppen.

Stereotypa antaganden om samer efter kön

McLeod redogjorde för könsrelaterade termer, att alla orientaliska män och kvinnor är dömda på förhand, som defekta utifrån västligt perspektiv.⁴⁸ Ur ett historiskt perspektiv kan detta exemplifieras genom att de digitala läromedlen överhuvudtaget beskriver individernas roller - och ansvarsområden, historiska händelser, alternativt framställer något av könen som ledande inom den samiska kulturen.

Samerna gestaltas som passiva eller erövringsbara

McLeod menar att Orienten beskrivs som feminint. Alltså att västerlänningen såg på Orienten som möjlig att besegra och tämja.⁴⁹ Det som är framträdande i denna stereotyp är hur digitala läromedlen framställer den omfattande samiska historien. Ur ett historiskt perspektiv kan detta exemplifieras genom om de digitala läromedlen utelämnar konsekvenserna för samernas ställningstagande, mot det kristna missionerandet.

⁴⁶ McLeod, John, 2000, s.52

⁴⁷ McLeod, John, 2000, s.53

⁴⁸ McLeod, John, 2000, s.54

⁴⁹ McLeod, John, 2000, s.54

Samiska historien framställs utifrån negativa egenskaper

I avslutande stereotyp undersöks ifall samerna framställs som underlägsna. Denna underlägsenhet och negativa framställning skulle kunna ges i uttryck, i exempelvis hur och om samernas historiska relation till den svenska staten och dess behandling av minoritetsgruppen samerna presenteras.

4.4 Stereotyper

I något avseende bedömer vi ofta andra människor, i formella och informella sammanhang. Mycket av den forskning som genomförts, om hur vi bedömer andra människor utgår från uppfattningen att vi placerar andra människor i olika kategorier beroende på olika egenskaper, exempelvis ålder, kön, etnicitet med mera. Syftet med detta arbete är att undersöka hur samisk historia skildras och stereotypifieras, det sistnämnda kan vara problematiskt att definiera. I boken *Stereotyper, kognition och kultur* beskriver Perry R Hinton att en stereotyp sammanlagt har tre komponenter. Den första komponenten innebär att en grupp människor känns igen på en viss egenskap. Egenskaperna kan exemplifieras utifrån nationalitet, religiös övertygelse, yrkesroll eller mot de mer fysiska attributen såsom hårfärg och hudton. Utifrån denna identifikationsprocess skiljer man en grupp individer från mängden vad det gäller en viss egenskap.⁵⁰ Komponent nummer två kan även beskrivas som andra steget, vilket innebär att gruppen tillskrivs ytterligare egenskaper som vanligtvis är personlighetsdrag, men det behöver nödvändigtvis inte vara det förklarar Hinton. Det som utmärker en stereotyp är att de ytterligare egenskaperna tillskrivs samtliga individer som tillhör den specifika gruppen.⁵¹

Avslutningsvis efter att konstaterat att en person besitter en specifik egenskap som relateras till en grupp, tillskrivs även den specifika personen den stereotypa egenskapen.⁵² För att förtydliga för gemene läsare kan följande exempel sammanfatta komponentprocessen: Vi blir informerade att en specifik person är svensk, den svenska personen tillskrivs i sin tur ytterligare egenskaper som att hen i likhet med alla svenskar är blyg av sig.

⁵⁰ Hinton, Perry R., *Stereotyper, kognition och kultur*, 2003, s.10–11

⁵¹ Hinton, Perry R., 2003, s.11–12

⁵² Hinton, Perry R., 2003, s.12

5 Metod

Som tidigare nämnts syftar denna komparativa studie till att undersöka hur samerna skildras i digitala läromedel. Studien ämnar även att presentera likheter och skillnader mellan dessa presentationer av digitala läromedlens framställning av samisk historia. Därav utgår undersökningens metodansats i en kvalitativ innehållsanalys. Metoden ämnar gå djupare in i de digitala läromedlens innehåll, där samer och deras historia omnämns. För att genomföra detta så används en kvalitativ textanalys. Kvalitativ textanalys innebär att genom noggrann läsning av textens delar, helhet och kontext hitta det väsentliga man vill studera och lyfta fram för en analys.⁵³ Fördelen med en kvalitativ textanalys är att den kvalitativa textanalysen lyfter fram texten som helhet. Vissa passager av texten anses viktigare än andra och meningsskapande processer fokuseras.⁵⁴ Utifrån de digitala läromedel som ingår i studien ska även en komparativ studie implementeras, med betoning på vad som presenteras om samisk historia. Metoden och dess appliceringsansats tas i uttryck utifrån noggrann läsning följt av en tematisering av innehållet. Tematiseringen fabriceras av materialets genomgående och gemensamma mönster rörande samisk historia. Teman komponeras utifrån texternas sammanhang och innehåll vilket har synliggjort en identifikation av ett fåtal områden, områden som beskrivs som kluster enligt Andreas Fejes och Robert Thorberg.⁵⁵ Komponeringen av temana är delvis influerade efter läromedlens egna rubriker, men de är främst komponerande utifrån de gemensamma strukturer som framkommit under granskningsarbetet. De teman som synliggjorts är Historia, Identitet, Politik och Samhälle. Det gemensamma innehållet som presenteras i de digitala läromedlen jämförs sedan sinsemellan, i syfte att sammanställa gemensamma samt skiftande strukturer i skildringen av samiska historia.

6 Urval och material

6.1 Urval

Det önskvärda målet med studien är att komparativt jämföra digitala läromedel, rörande samisk historia för högstadiet och gymnasiet. Alternativt en jämförelse mellan sameskolans digitala läromedel och svenska skolans. Det sistnämnda var dock ogenomförbart eftersom sameskolan enbart bedriver undervisning upp till årskurs sex, vilket resulterade

⁵³ Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Towns, Ann E. & Wängnerud, Lena Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad, 2017, s.212

⁵⁴ Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Towns, & Wängnerud, 2017, s.211

⁵⁵ Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.), Handbok i kvalitativ analys, 2. utök. uppl., Liber, Stockholm, 2015, s.154

studieinriktningen inte levde upp till det önskvärda målet. Därför fokuserar studien endast på att komparativt jämföra digitala läromedel ämnade för grundskolans senare del och gymnasiet.

Urvalsprocessen gällande studiens läromedelsmaterial har varit relativt omfattande, bland annat genom en exkludering av två digitala läromedelstjänster och selektiva urval. Exkluderingen av Sanoma utbildning baseras på att det ej var möjligt utifrån deras policyregler, som privatperson att använda deras tjänster. Det andra läromedelsförlaget är Natur och Kultur, vars material brister i innehåll och ansågs inte lämpade för studiens syfte och mål. Det selektiva urvalet grundar sig i att vissa, bland andra Liber och Gleerups, läromedelsmaterials innehåll rörande samisk historia varit obefintliga. Närmare bestämt ingår inte Gleerups digitala material vid namn "Möt Historien 1b" ämnad för gymnasiet och Libers "SO•S Historia" ämnad för högstadiet. Vilket även är något som påverkar resultatavsnittet i detta arbete. I resultatavsnittet är, på grund av uteblivet innehåll, alltså de båda materialen exkluderade. Vilket också är en förklaring till att endast högstadiet, - och gymnasierelaterat innehåll saknas under kommande förlags rubriker.

Slutligen gällande materialet skiljer sig SO-rummet en aning åt i jämförelse till övriga utvalda material. SO-rummet är till att börja med inget läromedelsförlag, utan det är en kostnadsfri digital lärresurs. Lärresursens innehåll är bland annat konstruerat av gymnasieläraren Robert de Vriers, som också är webbredaktör.⁵⁶ De Vriers har även flertalet olika lärare och andra utbildade ämnesexperter av olika slag som hjälper och har hjälpt till med innehållet som presenteras på hemsidan. Innehållet rörande samisk historia är omfattande hos SO-rummet. Därav har en avgränsnings skett i avseende till externa plattformar som läroplattformen erbjuder. SO-rummets egna material är det material som ligger i huvudsakligt fokus.

6.2 Material

I kommande avsnitt ska studiens primärmaterial presenteras. Samtliga material som kommer att presenteras i avsnittet, ingår under kategorin digitala läromedel. De digitala läromedlen riktas till både undervisning i grundskolans senare år och gymnasieskolan, men som tidigare nämnts i föregående avsnitt, har delar av materialet exkluderats. Valet av material grundas på att dessa har varit tillgängliga för den privata sektorn och är förlag som är bekanta för allmänheten. Det är särskilt viktigt att uppmärksamma för läsaren, att avsnittet inte ämnar

⁵⁶ SO-rummet, *Om So-rummet*, <https://www.so-rummet.se/> (Hämtad 2018-11-12)

tillgodose någon djupare innehållspresentation, utan en översiktlig och sammanfattad presentation av de digitala läromedlen ligger i huvudsakligt fokus.

Slutligen grundar det insamlade materialet i studien sig i en dialog med läromedelsförlagen, som erbjudit kostnadsfri tillgång till deras digitala tjänster. I gengäld har läromedelsförlagen önskat att få ta del av studiens resultat och förslag på förbättringar under arbetets gång.

6.2.1 Digilär

Digilär var först i Sverige med att tillgodose ett heldigitalt läromedel. Totalt har Digilär över 100 000 användare på mellanstadiet, högstadiet och gymnasiet. Digilär är en del av förlaget Natur & kultur och presenterar att de erbjuder Sveriges mest omfattande och kvalitativa utbud av digitala läromedel.⁵⁷

6.2.2 Gleerups

Gleerups presenterar sig själva på deras hemsida, bland annat genom att de erbjuder strukturerade läromedel som är granskade, kvalitetssäkrade samt anpassade till centralt innehåll, kursplaner och kunskapskrav.⁵⁸

6.2.3 Liber

Liber är ett av Sveriges ledande förlag. Genom samarbete med de främsta forskarna och författarna erbjuder Liber läromedel, kurslitteratur och managementlitteratur av hög kvalitet. Förlaget Liber har målet att alla ska lyckas med sina studier och förlaget beskriver sig själva att de står för kunskap som gör skillnad genom hela livet.⁵⁹

6.2.4 Nationalencyklopedin

Nationalencyklopedin presenterar sina digitala läromedel ämnade för högstadiet och gymnasiet, att dessa kombinerar trovärdigheten, överblicken och pedagogiken i traditionella läromedel med all den dynamik, flexibilitet och användarvänlighet som existerar i vår digitala vardag. Nationalencyklopedin redogör för att de tillgodoser ett rikt text-, bild- och filmmaterial, en mängd av interaktiva övningar och kopplingar till deras övriga tjänster som uppslagsverket och ordböckerna. Genom dessa kopplingar och det som tillgodoses skapas, enligt Nationalencyklopedin själva, Sveriges mest kompletta läromedel.⁶⁰

⁵⁷ Digilär, *Om Digilär*, <https://xn--digilr-fua.se/om-digilar/om-digilar/> (Hämtad: 2018-11-12)

⁵⁸ Gleerups, *Om Gleerups*, <https://www.gleerups.se/om-gleerups> (Hämtad:2018-11-12)

⁵⁹ Liber, *Om Liber – Om oss*, <https://www.liber.se/Footer/Om-Liber/> (Hämtad:2018-11-12)

⁶⁰ NE, *Digitala läromedel för grundskolan 7-9*, <https://www.ne.se/info/skolor/digitala-laromedel/grundskola/7-9/> (Hämtad:2018-11-12)

6.2.5 Studentlitteratur

Läromedelsförlaget Studentlitteratur introducerar sig själva som ett nytänkande utbildningsförlag, som ständigt vill förbättra lärandet, förenkla vardagen och skapa resultat för bland annat lärare och elever. Allt vad förlaget erbjuder är baserat på vetenskaplig grund, beprövad erfarenhet och målgruppsanpassade pedagogiska upplägg.⁶¹

6.2.6 SO-rummet

SO-rummet är en gratis digital lärresurs och Sveriges mest välsorterade länkbibliotek för de samhällsorienterade ämnena i skolan: historia, religionskunskap, geografi och samhällskunskap. När webbplatsbesökaren valt att uppsöka mer om till exempel ämnet historia tillgodoses flertalet olika alternativ, allt från Människans förhistoria och stenåldern till historieteori. Dessutom att varje ämnesområde som tillgodoses, innehåller flertalet underliggande rubriker och externa länkar.⁶²

7 Tematisering

I granskningsarbetet av samtliga digitala läromedlen som ingår i denna studie, har det framkommit att vissa strukturer är starkt framträdande i relation till samisk historia. I majoriteten av de digitala läromedlen förekommer alltså ett genomgående mönster, vars mönster i sin tur har kategoriserats i teman. Dessa teman synliggjordes under bearbetningen av materialet och strukturerades upp tematiskt, i syfte att visa vad eller vilka delar som främst representerar den samiska historien i utvalda digitala läromedel. Följande teman synliggjordes utifrån granskningen av materialet: historia, politik och samhälle, identitet.

7.1 Historia

I detta tema har innehåll som är direkt relaterat till samerna historia placerats. Med detta menas historia som presenterar samerna som huvudrollsinnehavare för sin egna historia. Exempelvis att innehåll som berör hur det samiska samhället sett ut och förändrats över tid, samt hur utomstående faktorer, så som kolonialiseringen av Sapmí, och Rasbiologiska institutet har påverkat det samiska samhället.

⁶¹ Studentlitteratur, *Om Studentlitteratur*, <https://www.studentlitteratur.se/#sida/om-oss/32760> (Hämtad:2018-11-12)

⁶² SO-rummet, *Om So-rummet*, <https://www.so-rummet.se/> (Hämtad 2018-11-12)

7.2 Identitet

I detta tema placeras innehåll som berör förklaringar alternativt beskrivningar av vem som kan identifiera sig som same. Vidare placeras innehåll som ger uttryck för hur en same är, könsroller, hur denne ser ut alternativt hur denne lever till vardags i då-, och nutid.

7.3 Politik och samhälle

Under temat *Politik och samhälle* placeras innehåll som direkt behandlar samiska politik-, och samhällsfrågor. Exempelvis innehåll som berör politiska beslut, Sametingets betydelse och inflytande, beskrivningar av det samiska samhället eller religionspolitiska beskrivningar.

8 Resultat och analys

8.1 Resultat

Resultatet utgår utifrån de digitala läromedel som ingår i studien. Resultatpresentationen tar sin utgångspunkt i den tematisering som genomförts av det innehåll som berör samisk historia. Därefter kommer resultatet presenteras likt tematiseringspresentationen, följt av läromedelsförlag under respektive tema. För att underlätta för gemene läsare är det viktigt att redogöra för att nedanstående resultatavsnitt, kommer att sammanfatta läromedelsinnehållet.

Sammanfattningsvis innebär det att innehåll riktat mot högstadiet och gymnasiet i respektive läromedelsförlag kommer att presenteras under samma tema. Kombinationen av materialets ämnade inriktning är menat att underlätta för läsaren, med särskilt fokus i de avsnitt där förlagen inte tillförser relevant, eller inget innehåll alls. Med detta åsyftas exempelvis att ett förlag tillförser relevant innehåll i material ämnat för gymnasial nivå, men utelämnar, eller saknar, innehåll i högstadiematerialet.

Historia

Digilär

Det innehåll som högstadieeleven möter relaterat till direkt samisk historia är endast att staten, i början av 1900-talet, organiserade nomadskolor för barn till renskötande samer.⁶³ Däremot i Digilärs avancerade textavsnitt, ämnat för gymnasiet, möter eleven mer utvecklat och detaljerat innehåll. Här möter eleven bland annat innehåll som redogör för ”Samernas land” och uppskattningsvis hur länge det existerat innan nationsgränser drog mellan närmsta

⁶³ Digilär, *Minoritetsspråken*, <https://xn--digilr-fua.se/inloggad/so-laromedel/samhallskunskap/rattskipning-och-rattigheter/textavsnitt/nationella-minoriteter?search=samerna> (Hämtad:2018-11-28)

grannländerna i norden och Ryssland. Förlaget redogör även för olika teorier om samernas ursprung, bland annat genom en historisk tillbakablick till det ursprungliga jägarfolket, till att samerna ursprungligen härstammar från Sibirien. Vidare ges också förklaringar och beskrivningar utifrån arkeologiska fynd, som på så sätt tillgodoser legitimitet till att samerna har släktskap med Nordens tidigaste invandrare. Avslutningsvis konstaterar Digilär i avsnittet *Arkeologiska fynd* att det har funnits samisk kultur i tusentals år innan kungariket Sverige såg dagens ljus, och har därefter utvecklat en egen kultur långt innan kolonisationen.⁶⁴

Senare i avsnittet *1500-talets sameland* redovisar förlaget innehåll rörande statens relation, under Gustav Vasas ledning, till folkgruppens särställning i relation till övriga svenska befolkningen, nämligen att samerna inom svenska landsgränserna, med några få undantag endast betalade skatt i form av djurskinn. Byteshandeln utvecklades också, eftersom skinn var eftertraktat under detta århundrade.⁶⁵ Rasbiologin tillgodoses även ett eget avsnitt, avsnittet behandlar bakgrunden till tankesättet och även varför och hur samerna påverkades av detta.⁶⁶

Innehållet i avsnittet ”Fattiglappar” är det sistnämnda från Digilär, som är relevant att anknyta till temat ’Historia’. I avsnittet redogörs för samernas situation innan och efter upptäckten av silver i Nasafjäll. Förklaringar ges varför samernas tvingades till att sänka sin levnadsstandard på grund av Sveriges militära situation, vilket även ledde till, som förlaget beskriver, att definitionen ”fattiglapp” växte fram. Definitionen har sitt ursprung från de samer som tvingades utbryta silver i gruvan. De fick så dåligt betalt och många var tvungna att tigga, för att ha möjlighet att försörja sig.⁶⁷

Gleerups

I avsnittet ”Sverige, Sverige fosterland” har Gleerups ett avsnitt om samerna, vid namn ”Samerna – ett urfolk”. Avsnittet inleds med att redogöra för att det är osäkert hur länge samerna funnits här i Sverige, men att det är säkert att dem fanns här långt innan Sverige skapades. Vidare presenterar förlaget kolonisationen, dess bakgrund om statens intresse av silver i norrlandsfjällen. Gleerups presenterar samernas historiska roll i sammanhanget,

⁶⁴ Digilär, *Arkeologiska fynd*, <https://xn--digilr-fua.se/inloggad/historia-gymnasiet/historiebiblioteket/avancerade-textavsnitt/kulturhistoria/samerna?search=samerna> (Hämtad: 2018-11-28)

⁶⁵ Digilär, *1500-talets sameland*, <https://xn--digilr-fua.se/inloggad/historia-gymnasiet/historiebiblioteket/avancerade-textavsnitt/kulturhistoria/samerna?search=samerna> (Hämtad: 2018-11-29)

⁶⁶ Digilär, *Den rasbiologiska forskningen*, <https://xn--digilr-fua.se/inloggad/historia-gymnasiet/historiebiblioteket/avancerade-textavsnitt/kulturhistoria/samerna?search=rasbiologi> (Hämtad: 2019-01-18)

⁶⁷ Digilär, *Fattiglappar*, <https://xn--digilr-fua.se/inloggad/historia-gymnasiet/historiebiblioteket/avancerade-textavsnitt/kulturhistoria/samerna?search=samerna> (Hämtad: 2019-01-12)

nämmligen att: ”Samerna tvingades forsla silver från gruven [...]”⁶⁸ Kolonisationen bidrog också till, med stöd från staten, att fler människor flyttade norrut till Sapmi. Det som lockade dessa individer var att de undgick statlig skatt och undgå krigstjänst.⁶⁹

Gällande innehåll ämnade för gymnasial nivå presenterar Glerups avsnittet ”Lapp ska va lapp”. Avsnittet inleds med att tillgodose en historisk överblick av samernas position och levnadshistoria. Senare i avsnittet omnämns även den förändrade synen hos allmänheten, under 1800-talet av samerna. Den förändrade synen förklaras som en anledning till att det uppstod konflikter, mellan nybyggare och samerna. Även konflikten ges som en förklaring till att det i slutet under 1800-talet började florerat idéer om att samerna var en underlägsen ras.⁷⁰

Liber

I Libers digitala material ämnat för gymnasial nivå ges samerna ett eget avsnitt, däremot är avsnittet relativt kort men ger eleven ändå en inblick i samernas historia. Avsnittet redogör för att samerna i praktiken skött sig själva under den svenska kronan. Vidare omnämns att samerna hotades, att deras nomadiska liv och att dessa primitiva människor ansågs nödvändiga att räddas genom gudomliga handlingar. Samerna fotograferades och skildrades i etnografiska rapporter, de skickades runt på turnéer runt om i Europa och visades upp i zoologiska trädgårdar. År 1879 var det möjligt, på en marknad i skånska Ängelholm, att betala för att se insidan av en kåta. Avslutningsvis ger Liber en inblick av rasbiologins bakgrund, nämligen att samerna ansågs vara en spillra av en gammal folkstam som var på väg att dö ut. Samerna ansågs därför vara en folkgrupp av särskilt intresse för vetenskapsmän.⁷¹

Nationalencyklopedin

I avsnittet Sverige efter stormaktstiden i avsnittet ”Minoritetsgrupperna och demokratin”, presenteras Sverige och samerna. Nationalencyklopedin nämner tvångskristnandet på 1600-talet, även kort om dess konsekvenser för den samiska religionen. Vidare i avsnittet ges

⁶⁸ Glerups, *Kolonisation*, <https://gleerupsportal.se/laromedel/historia-7-9/article/8be07889-e563-4223-bec1-318f018fb039> (Hämtad: 2018-12-03)

⁶⁹ Glerups, *Kolonisation*, <https://gleerupsportal.se/laromedel/historia-7-9/article/8be07889-e563-4223-bec1-318f018fb039> (Hämtad: 2018-12-03)

⁷⁰ Glerups, *Lapp ska va lapp*, <https://gleerupsportal.se/laromedel/perspektiv-pa-historien-1b/article/9cd6e60a-7850-4dc8-93e4-dfe9a41fa83e> (Hämtad: 2018-12-03)

⁷¹ Liber, *Samerna i Norden*, <https://onlinebok.liber.se/web-reader/#/document/975ac1ee-f8df-1144-009e-0898b53c2807/page/338> (Hämtad: 2018-12-05)

eleven innehåll om bland annat samernas positionering och konkurrensen med nybyggare.⁷²

I extramaterialet ”Kolonialiseringen av Sapmi” ämnad för gymnasial nivå, tillgodoses utförligt material om samerna. Avsnittet inleder med att förmedla den syn som staten hade av samerna, nämligen att de betraktades som oberäknliga. Trots att staten hade gjort försök att driva in skatt och tvångskristna folkgruppen i norr, ansågs deras nomadiska liv som hotfull. Samerna var de som gjorde att staten inte kunde säkra anspråk på territoriet i norr. Att svenska bönder skulle flytta till ödemarken var statens utväg, på så sätt var det möjligt att hävda territorialrätt till landet. Nationalencyklopedin redogör dock för att intresset från svenskarna var svagt och att redan Gustav Vasa hade varit intresserad, att få invånare att flytta norrut. Däremot växte statens intresse att kolonisera lappmarken, avsevärt mycket, när silver upptäcktes i Nasafjäll år 1634.⁷³

Avslutningsvis i avsnittet ”Koloniseringen av Sapmi” presenterar förlaget att industrialismen kom att förändra allt för samernas kultur. Industrin betydde ödeläggelse av renbetes-, och jaktmarker och att överheten tog ifrån samerna språket i och med territoriella övertagande av norrlandsmarkerna. Även en önskan att samerna skulle inordna sig i det svenska samhället, i relation till en tid av rasideologier och skallmätningar, var en utplåning av samisk kultur en tidsfråga.⁷⁴

Studentlitteratur

Det innehåll relaterat till temat historia i Studentlitteraturs digitala material, kretsar främst kring rasbiologin. Avsnittet ”Rasforskning i Sverige” innehåller inledningsvis fakta om Statens Institut för rasbiologi och går sedan in mer på hur samerna behandlades. Förlaget förmedlar ytterligare detaljerat innehåll, om bakgrunden och syftet till rasideologin och beskriver varför institutet var särskilt intresserade av folkgruppen samerna.⁷⁵

Förutom rasbiologin presenteras en kort överblick av samerna i avsnittet ”De första svenskarna”. I avsnittet presenteras samernas historiska bakgrund och teorier om deras

⁷² Nationalencyklopedin, *Sverige och samerna*, <https://laromedel.ne.se/material/reader/202/9918> (Hämtad:2019-01-27)

⁷³ NE, *Hävda territorium*, <https://laromedel.ne.se/material/reader/28/1435?tab=extraMaterial&id=266101> (Hämtad:2018-12-06)

⁷⁴ NE, *Industrialismen*, <https://laromedel.ne.se/material/reader/28/1435?tab=extraMaterial&id=266101> (Hämtad:2018-12-06)

⁷⁵ Studentlitteratur, *Rasforskning i Sverige*, https://www.studentlitteratur.se/minasidor/produkt/36426-01_historia2/b001#page=350 (Hämtad:2018-12-06)

ursprung. Vidare beskriver förlaget var samerna inom Sveriges gränser, är positionerande. Däremot är det intressant hur Studentlitteratur väljer att beskriva detta stycke, nämligen i dåtid.⁷⁶

SO-rummet

SO-rummet inleder sin presentation av samerna, med att redogöra för det begränsade källmaterial från Sverige och Norden före 1500-talet. Det som finns, som tros beskriva folkgruppen samerna, beskriver ett annorlunda folk långt bort från författarnas egna samhällen. Samerna anses i det gamla källmaterialet vara ett fascinerande folkslag. Vidare redogör lärplattformen för samernas troliga ursprung, genom att små grupper av jägar-, och samlarfolk koloniserade landet från olika håll.⁷⁷

Kolonialiseringen av Sapmí är en underrubrik vars innehåll tillgodoser besökaren om bakgrunden till varför svenska staten hade intresse, av de norrländska och samiska markerna. Intresset hade även förekommit redan under Gustav Vasas styre, dock växte intresset ytterligare vid upptäckten av silver i Nasafjäll år 1634. Lockelserna för nybyggarna genom att tillgodoses 15 års skattefrihet och undgå militärtjänst, resulterade i goda resultat.⁷⁸

Identitet

Digilär

Rörande identitet i högstadiematerialet hos Digilär så berörs detta inte i stor omfattning. Det som är möjligt att relatera till identitet är att de beskriver om att det totalt finns 17 000 samer som befinner sig inom Sverige, om dessa definierar sig själva som samer. Vidare redogörs det även för språkets bärande roll och skildrande varieteter inom den samiska kulturen.⁷⁹

I avsnittet ”Den samiska identiteten” i Digilärs gymnasiala material diskuteras benämningen ”lapp” utifrån Roger Pontares åsikter. Benämningen beskrivs som skändat och att

⁷⁶ Studentlitteratur, *De första ”svenskarna”*, https://www.studentlitteratur.se/minasidor/produkt/36426-01_historia2/b001#page=147 (Hämtad:2018-12-06)

⁷⁷ SO-rummet, *Samernas ursprung*, <https://www.so-rummet.se/kategorier/historia/historiska-teman/ursprungsfolk-och-minoriteter/samernas-historia#> (Hämtad:2018-12-11)

⁷⁸ SO-rummet, *Kolonialiseringen av Sapmí*, <https://www.so-rummet.se/kategorier/historia/historiska-teman/ursprungsfolk-och-minoriteter/samernas-historia#> (Hämtad:2018-12-11)

⁷⁹ Digilär, *Minoritetsspråken*, <https://xn--digilr-fua.se/inloggad/so-laromedel/samhallskunskap/rattskipning-och-rattigheter/textavsnitt/nationella-minoriteter?search=samerna> (Hämtad:2018-11-28)

benämningen ”same” var ett viktigt led i den politiska mobiliseringen. Vidare beskrivs könsrollerna i hemmet, kvinnan och mannen delade på livet i renskogen och hela familjen sågs som en samlad enhet. Huvudansvaret för mannen låg hos renarna medan kvinnan hade uppgifter kopplade till hushållet. Kvinnan kunde även mer frekvent arbeta inom de manliga områdena än tvärtom.⁸⁰

Gleerups

Innehåll som är möjligt, ämnade för grundskolan, att relatera till temat identitet är det som Gleerups presenterar i avsnitten: ”Endast få renskötare ... och få som talar samiska, Hotat språk och den samiska kulturen” om centrala delar inom kulturen, vardagen med mera presenteras. Däremot förekommer inslag av identitetsrelaterat innehåll i Gleerups material ämnade för gymnasial nivå. Detta synliggörs i relation till att lapp ska va lapp-politken menar att renskötarna endast var de riktiga samerna. Där bedömer förlaget definitionen som felaktig, genom att förklara att flertalet samer var småbrukare, arbetare eller fiskare. Dessa förlorade även sina rättigheter, som just samer, att jaga och fiska i fjällvärlden. Vidare ges en överblick på antal samer i Sverige och av dessa livnär sig ca 2000 på renskötsel.⁸¹ Förlaget tenderar att explicit presentera innehåll om hur etniciteten och sysselsättning är bundna till varandra och som bryts i form av historiskt politiska beslut av svenska staten.

Liber

Angående temat *Identitet* i Libers läromedel, skiljer sig det en aning åt i jämförelse med de övriga läromedlen. Detta på grund av att de dels inte nämner något Identitetsskapande utifrån samernas perspektiv, utan främst från det svenska. Med detta menas hur dåtidens människor, som själva inte identifierade sig som samer, såg på folkgruppen. Detta synliggjordes i nedanstående blockcitat, hämtat från Libers digitala läromedel:

Samtidigt som samerna hotades som aldrig förr blev de uppmärksammade och hyllade som naturliga primitiva människor [...]. De fotograferades och skildrades i etnografiska rapporter. De skickades ut på turnéer runt om i

⁸⁰ Digilär, *Den samiska identiteten*, <https://xn--digilr-fua.se/inloggad/historia-gymnasiet/historiebiblioteket/avancerade-textavsnitt/kulturhistoria/samerna?search=samerna> (Hämtad:2019-01-18)

⁸¹ Gleerups, *Lapp ska va lapp*, <https://gleerupsportal.se/laromedel/perspektiv-pa-historien-1b/article/9cd6e60a-7850-4dc8-93e4-dfe9a41fa83e> (Hämtad:2018-12-03)

Europa där de visades upp [...]. År 1879 kunde man på en marknad i skånska Ängelholm betala 25 öre för att se hur en kåta såg ut inuti, hur ”lapparna” kastade lasso och sjöng jojkar.⁸²

Den dåtida synen på samerna och hur de nästintill behandlades som cirkusdjur, kan säga mycket om hur andra identifierade samer, eftersom den motsätter sig så mycket till den dåtida svenska. Det är möjligt att diskutera att det går så långt som till exotifiering av deras egna identiteter.

Nationalencyklopedin

Förlaget redogör för att samerna är Sveriges ursprungsfolk som hade sitt eget språk, sin egen kultur och religion. Men även att det existerade olika typer av samer, nämligen nordsamer och sydsamer. Nordsamerna introduceras som huvudsakligen ägnade sig åt renskötsel och levde ett nomadiskt liv, medan de sydsamerna livnärde sig på jakt och fiske.⁸³ Senare i kapitlet under rubriken ”Kamp för stärkta rättigheter” inleder Nationalencyklopedin med att samerna alltmer blev medvetna om sin identitet efter andra världskriget. Nationsgränserna upplevdes som ett hinder för deras försörjning och folkgruppen krävde rätten över marken och dess resurser. Det samiska språket var även något som krävde godkännande som minoritetsspråk. Avslutningsvis omnämns den samiska nationaldagen som gemensam för alla samer, oavsett nationstillhörighet.⁸⁴

Studentlitteratur

I avsnittet ”Vem är same?” presenterar Studentlitteratur lagen, att en same är den som har eller haft samiska som språk i hemmet och anser sig vara same. Vidare redogör förlaget för att ytterligare identitetsrelaterat innehåll genom att presentera att en tiondel av de cirka 20 000 samer som finns i Sverige, ägnar sig åt renskötseln.⁸⁵

⁸² Liber, *Samerna i Norden*, <https://onlinebok.liber.se/web-reader/#/document/975ac1ee-f8df-1144-009e-0898b53c2807/page/338> (Hämtad:2018-12-06)

⁸³ NE.se, *Sverige och samerna*, <https://laromedel.ne.se/material/reader/202/9918> (Hämtad: 2018-12-05)

⁸⁴ NE.se, *Kamp för stärkta rättigheter*, <https://laromedel.ne.se/material/reader/202/9918> (Hämtad:2018-12-05)

⁸⁵ Studentlitteratur, *Fem nationella minoriteter*, https://www.studentlitteratur.se/minasidor/produkt/32815-02_historia1b100p/b001#page=287 (Hämtad:2018-12-06)

SO-rummet

Rörande temat Identitet förekommer innehåll som berör arbeten och jakt. Dessa två områden framställs som identitetsskapande och särskilda i relation till beskrivningen av samerna. Speciellt i ett senare skede i avsnittet, under rubriken ”Jaktens och fiskets betydelse som näringsgren har minskat” där författarna beskriver den förändrade betydelsen fram till idag, samt att det har förekommit en variation av betydelser för flera samer. Bland annat uppmärksammar SO-rummet variationen inom folkgruppen, genom att påtala kustsamer, fiskesamer i inlandet och renskötande samer.⁸⁶ Avslutningsvis blir betydelsen mellan arbete och identitet tämligen tydligare kring att det ansågs märkligt, av de historiska källmaterials författarna, att både män och kvinnor jagade. Viktigt att uppmärksamma är att inte dåtida författarnas åsikter är märkliga, utan att SO-rummet presenterar detta i sitt innehåll om samisk historia förstärker relationen av det samiska arbetets identitetsbärande roll.

Politik och samhälle

Digilär

Digilär tillgodoser innehåll som redogör för det sammanlagda antalet samer som existerar i Sverige, vilket är 17 000 människor. De uppger därefter att det totala antalet beräknas utifrån vilka som själva definierar sig som samer samt att 6000 av dessa har rösträtt i sametinget och 2000 ägnar sig att livnära sig på renskötsel.⁸⁷ Eleven tillgodoses även innehåll om överenskommelsen i Europarådet och att Sverige därefter har förpliktat sig på olika sätt, genom att skydda nationella minoriteter. Den svenska minoritetspolitiken finns reglerad i lag sedan 2009 och att regeringen skall vidta särskilda åtgärder för att bland annat motverka diskriminering, stärka minoriteternas egenmakt och inflytande samt främja bevarandet av dessa.⁸⁸ Digilär tillgodoser även innehåll hur det samiska samhället sett ut och att från mitten av 1500-talet finns dokumentationer om hur renskötande samer organiserade sig. Organiserandet grundade sig bland annat i att lappskattelandsorganisationen växte fram under

⁸⁶ SO-rummet, *Samernas ursprung*, <https://www.so-rummet.se/kategorier/historia/historiska-teman/ursprungsfolk-och-minoriteter/samernas-historia#> (Hämtad:2018-12-11)

⁸⁷ Digilär, *Sveriges nationella minoriteter*, <https://xn--digilr-fua.se/inloggad/so-laromedel/samhallskunskap/rattskipping-och-rattigheter/textavsnitt/nationella-minoriteter?search=samerna> (Hämtad:2018-11-28)

⁸⁸ Digilär, *Hur ska man skydda de nationella minoriteterna*, <https://xn--digilr-fua.se/inloggad/so-laromedel/samhallskunskap/rattskipping-och-rattigheter/textavsnitt/nationella-minoriteter?search=samerna> (Hämtad: 2018-11-28)

denna tid, vilket var mark samiska familjer fick nyttja om skatt betalades till konungen. Förlaget beskriver också hur en samisk familj kunde bestå av fem till åtta personer och en lokal grupp av tre till fem familjer, medan en sita⁸⁹ kunde bestå av allt från 50 till 360 personer.⁹⁰

Gleerups

Gleerups tillgodoser en relativt bred bild för samernas levnadsstil, i form av att tillgodose innehåll kring att det existerar olika typer av samer. Med detta menas att förlaget presenterar innehåll relaterat till samernas huvudsakliga yrkesområden, fiske, jakt och renskötsel. Dessa tre inriktningar presenteras under enskilda rubriker, vars innehåll tillgodoser eleven med ytterligare detaljerade information om dessa inriktningar.⁹¹ Under rubriken *Kolonisationen* redogörs, som tidigare nämnts, för bakgrunden till kolonisationen av Sápmi och konsekvenser. Gleerups beskriver även industrialiseringen av Norrland och hur detta påverkade de renskötande samerna negativt. Vägar byggdes liksom nya samhällen men renarnas betesmarker reducerades alltmer, med medhåll från staten.⁹²

I det gymnasieämnade avsnittet ”Lapp ska va lapp” redogör förlaget innehåll relaterat till hur den samepolitiska ordningen påverkades i slutet av 1800-talet fram till 1930-talet. Dessa betydelsefulla tankar som florerade under dessa år brukar sammanfattas under slagordet ”Lapp ska va lapp”. Gleerups redogör därefter för vissa politiska beslut, som resulterade i specifika förbud och inrättningar kring samerna. Det som ges som exempel av förlaget är bland andra förbud mot att renskötande samer att bygga hus och inrättandet av särskilda nomadskolor för samebarn.⁹³

⁸⁹ Ordet sita är ett flytt- eller arbetslag, det vill säga de familjer som tillsammans flyttar med sina renar och organiserar det dagliga arbetet sinsemellan. Som minst kan sitan bestå av en ensam renägare, Ruong, Israel, *samerna i historien och nutiden*. Stockholm, Bonnier fakta, 1982, s.38

⁹⁰ Digilär, <https://xn--digilr-fua.se/inloggad/historia-gymnasiet/historiebiblioteket/avancerade-textavsnitt/kulturhistoria/samerna?search=samerna> (Hämtad: 2018-11-29)

⁹¹ Gleerups, *Fiske, jakt och renskötsel*, <https://gleerupsportal.se/laromedel/historia-7-9/article/8be07889-e563-4223-bec1-318f018fb039> (Hämtad: 2018-11-03)

⁹² Gleerups, *Kolonisation*, <https://gleerupsportal.se/laromedel/historia-7-9/article/8be07889-e563-4223-bec1-318f018fb039> (Hämtad: 2018-12-03)

⁹³ Gleerups, *Lapp ska va lapp*, <https://gleerupsportal.se/laromedel/perspektiv-pa-historien-1b/article/9cd6e60a-7850-4dc8-93e4-dfe9a41fa83e> (Hämtad:2018-12-03)

Liber

Eftersom att avsnittet introducerar relationen och samernas egna ansvarstagande, trots den svenska kronans styre, omnämns även den problematik som uppstod under svenska industrialiseringen av Norrland. Industrialiseringen stötte på problem gällande planerande bygget av järnvägar och gruvor, nämligen av samernas renbetesrätt. Renbetesrätten ifrågasattes politiskt och svenska opinionsbildare ansåg att folkets livsföring var nödvändig att ändras. Samernas levnadssätt var även något som tillhörde historien och nu var de tvungna att anpassa sig efter moderna samhällets kriterier och krav. Liber nämner att den svenska politiken i detta sammanhang påminde om hur USA:s ledare argumenterade, för att den amerikanska ursprungsbefolkningens bosättningsområden skulle begränsas till reservat. Naturtillgångarna var alltså högt prioriterade och skulle exploateras, detta kunde endast ske på det samiska samhällets bekostnad.⁹⁴

Nationalencyklopedin

I Nationalencyklopedins digitala läromedel finns ett avsnitt vid namn ”Samepolitiken i rasismens tidevarv” tillgängligt. Extramaterialet inleder med att redogöra för att många, inklusive samerna, behandlades sämre för några hundra år sedan än idag. Men att någon diskriminering skedde innan sekelskiftet år 1800 förekom inte enligt förlaget. Vidare presenteras att det genomfördes politiska handlingar från Riksdagen, för att rätta de missförhållanden som uppstod. Dessa missförhållanden grundade sig i att nybyggare anlade skogseld på renbetesmarker, marker som samerna betalade skatt för att bruka.

I Jämtland–Härjedalen avbröt man avvitringen, utdelningen av samernas marker till jordbrukare, 1841. Senare under 1800-talet köpte staten in markområden för samernas räknig. Genom Lappland drogs en så kallad odlingsgräns i nord–sydlig riktning. Landet väster om den skulle vara reserverat för samernas renskötsel. Det blev inte som det var tänkt, redan när gränsen kom till fanns många icke-samiska bosättningar i det området. I början av 1870-talet fick samerna i Norr- och Västerbotten rätt att vinterbeta sina renar på privat mark utan att betala. Det bekräftades i en lag, som gällde även för Jämtland–Härjedalen från 1889.⁹⁵

Vidare under avsnittet ”Påstods vara underlägsna” presenterar förlaget den förändrade samepolitiken under senare delen av 1800-talet. Samernas medfödda rasegenskaper

⁹⁴ Liber, *Samerna i Norden*, <https://onlinebok.liber.se/web-reader/#/document/975ac1ee-f8df-1144-009e-0898b53c2807/page/338> (Hämtad:2018-12-05)

⁹⁵ Nationalencyklopedin, *Samepolitiken i rasismens tidevarv*, <https://laromedel.ne.se/material/reader/28/2841?tab=extraMaterial&id=225236> (Hämtad:2018-12-05)

påstods vara underlägsna den övriga befolkningen. De ansågs bli förslappade och börja försumma sina renar och saknade möjligheten att leva som civiliserade människor i riktiga hus. Riksdagen beslutade år 1928 att de samer som inte ägnade sig åt renskötsel inte heller skulle ha samiska rättigheter, vilket resulterade i att jakt och fiske på förfäders marker, inte längre var en rättighet. 15 år tidigare kom en annan lag, nämligen en om särskild nomadskola. Denna lag föreskrev att en lärare skulle vandra runt i fjälltrakterna och undervisa de minsta barnen under sommar och vinterhalvåret, i sammanlagt tre år i syfte att samerna skulle ”civiliseras”. Denna metod väckte mycket protester och samer protesterade mot denna skolform genom skolstrejker. År 1930 växte opinionen för att nomadskolan skulle bli likvärdig med den svenska skolan.

Avslutningsvis presenterar Nationalencyklopedin att flertalet samer slogs ut från renskötseln under 1930-talet. Vid samma tid satsade svenska staten mycket resurser på att befolka Norrlands inland med krontorpare, men mycket lite av resursfördelningen tillgavs samerna, trots stora framgångsrika nybyggen, för att myndigheterna påstod att samerna inte klarade av sådant arbete på grund av rasbiologiska skäl.⁹⁶

Även i materialet ämnat för gymnasial undervisning behandlar extramaterialet samerna. Gällande det politiska innehållet är detta relativt utförligt och bland annat så redogörs det för Lappmarksplakatet år 1673. Plakatet introduceras som betydande i relation till statens önskemål att befolka norrlandsmarkerna med nybyggare, i gengäld tillgavs förmåner. Nationalencyklopedin presenterar att den sistnämnda lockelsen var särskilt intressant, just för att Sverige under denna tid ofta låg i krig.⁹⁷ Plakatet reviderades år 1695, men även innan hade plakatet påverkat det samiska samhället på grund av att marker, framförallt i Kemi lappmark, blev svedjade nybyggare samiska jakt och, - fiskeområden.⁹⁸

Studentlitteratur

I Studentlitteraturs gymnasiala läromedel redogörs för hur Danmark, Sverige och Norge kom överens hur landsgränserna skulle dras. Gränserna i norr var dock oklara fram till år 1751, i

⁹⁶ NE.se, *Påstods vara underlägsna*, <https://laromedel.ne.se/material/reader/202/9918?tab=extraMaterial&id=796993> (Hämtad:2018-12-05)

⁹⁷ NE, *Lappmarksplakatet*, <https://laromedel.ne.se/material/reader/28/1435?tab=extraMaterial&id=266101> (Hämtad:2018-12-06)

⁹⁸ NE, *Samerna trängs undan*, <https://laromedel.ne.se/material/reader/28/1435?tab=extraMaterial&id=266101> (Hämtad:2018-12-06)

samband med det fick samerna tillbaka sin rätt att vistas på båda sidor av gränsen garanterad. Även sametinget och vad det samiska parlamentet strävar efter presenteras kort, nämligen efter att ”bevaka frågor som rör samisk kultur i Sverige”.⁹⁹

SO-rummet

Rörande samhälls-och, politikrelaterat innehåll redogör SO-rummet bland annat för just det samiska samhället Sijdan. Här presenteras den tidigare samhällsstrukturen innan införlivandet av nationalstater. Samhällena hade särskilda gränser och inom dessa fördelades jakt-, och fiskerättigheter. Vidare introduceras familjen som särskilt betydande för försörjningen, men att Sijddan stod för trygghet, stöd och gemenskap.¹⁰⁰

Politiska beslut och händelser påverkade rimligen den tidigare och den senare formen av det samiska samhället. SO-rummet uppmärksammar inledningsvis de konflikter som uppstod i och med de politiska beslut som lockade nybyggare till samiska områden. Myndigheter tog ofta nybyggarnas sida i dessa konflikter mellan nybyggare och samer, markrättigheterna förändrades under 1700-talets mitt och samerna förlorade allt oftare tvister. En av de tvister som än idag upplevs som hämmande för svenska samer, som är aktuell idag, är renbeteskonventionen. Innan konventionen kunde samerna i det gränslösa Sapmi röra sig fritt, vilket är motsatsen till hur det ser ut idag.¹⁰¹

8.2 Analys

I detta avsnitt analyseras, utifrån resultatpresentationen ovan, resultatet. Analysen baseras på det tematiserade innehållet i kombination med arbetets teoretiska applicering av Mcleods stereotyper från *Orientalism*.

Samer och deras historia gestaltas som outvecklad eller. omoderna

Komplikationer kan uppstå ifall ovanstående skildring är framträdande. Komplikationen är relaterad till ett missvisande eller utelämnande av samernas historia. I detta fall att samernas och hur de påverkades av exempelvis tvångskristnandet inte skildras. Det är inte tal om att det förekommer en markant skillnad om vilket aktörskap som är framträdande, utan om vad den

⁹⁹ Studentlitteratur, *Fem nationella minoriteter*, https://www.studentlitteratur.se/minasidor/produkt/32815-02_historia1b100p/b001#page=287 (Hämtad:2018-12-06)

¹⁰⁰ SO-rummet, *Sijdan – det samiska samhället*, <https://www.so-rummet.se/kategorier/historia/historiska-teman/ursprungsfolk-och-minoriteter/samernas-historia#> (Hämtad:2018-12-11)

¹⁰¹ SO-rummet, *Konflikter & Gränser av idag*, <https://www.so-rummet.se/kategorier/historia/historiska-teman/ursprungsfolk-och-minoriteter/samernas-historia#> (Hämtad:2018-12-11)

faktorn kan medföra. Vi kan exempelvis utgå från den kristna missionens påverkan som föregick under en längre tid, vilket kommer vara ett upprepat exempel på hur orientalistiska tendenser uppstår i kommande avsnitt. Konsekvenserna av missionen och tvångskristnandet av samerna är nästintill osynliga i materialet, endast Nationalencyklopedin redogör för detta.¹⁰² Innehåll rörande det motstånd som förekom och de straff som samerna drabbades av är alltså något som i majoritet osynliggörs. Om motståndet och dess medförande straff hade presenterats i samtliga digitala läromedel, skulle det möjligtvis undvika en orientalistisk stereotypifiering.

Genom att utelämna den andra partens perspektiv, samernas, tenderar alltså man att framställa såväl de kristna aktörerna, de svenska nybyggarna och svenska staten som en framträdande glorifierad aktör. Särskilt i de sammanhang i avsnitten där förlagen uttryckligen beskriver att: "[...] hävdade att utvecklingen var gudomligt styrd: samernas nomadiska liv hade fyllt sin funktion och måste lämna plats [...]". Vidare att deras nomadiska liv ansågs hotfullt mot staten.¹⁰³ Alternativt att: "Samernas levnadssätt var även något som tillhörde historien och var nu tvungna att anpassa sig efter moderna samhällets kriterier [...]".¹⁰⁴ Exkluderingen av samernas perspektiv och hur folkgruppen drabbades av den kristna missionens påverkan, tyder på att förlagen följer en orientalistisk struktur.

I och med att en "oväsentlig" historia utelämnas och den glorifierades perspektiv framträder, tenderar alltså strukturen till att inofficiellt och outtalat beskriva samerna. Orientalismen beskrivs bland annat som ett sätt att dela upp världen mellan 'oss' och 'dem', Där västvärlden ('vi') är den normativa medan 'dem' (öst) är dess motsats. De orientalistiska tendenserna utgår från i exkluderingen av samernas perspektiv, eftersom eleven istället tillgodoses ett specifikt perspektiv, det "svenska", det normativa. Den just nämnda normativa framställning liknar Saids beskrivning av västerlandet roll, nämligen att Västerlandet såg orienten som ett område som krävde uppmärksamhet, rekonstruktion och räddning.¹⁰⁵ Den moderna och heroiska kristna aktören beskriver alltså outtalat samerna, i former av den utvecklade hedningen som är i behov av att räddas från deras nomadiska och primitiva liv.

¹⁰² NE, *Hävda territorium*, <https://laromedel.ne.se/material/reader/28/1435?tab=extraMaterial&id=266101> (Hämtad:2019-01-27)

¹⁰³ NE, *Hävda territorium*, <https://laromedel.ne.se/material/reader/28/1435?tab=extraMaterial&id=266101> (Hämtad:2019-01-11)

¹⁰⁴ Liber, *Samerna i Norden*, <https://onlinebok.liber.se/web-reader/#/document/975ac1ee-f8df-1144-009e-0898b53c2807/page/338> (Hämtad: 2019-01-11)

¹⁰⁵ Said, Edward W, Stockholm, 2016, s.323

Avslutningsvis är även Studentlitteraturs struktur att förmedla och presentera samerna till synes intressant. Det är intressant i avseende att deras sätt att presentera ämnet framställer samerna som förlegade, en icke existerande grupp. Åtminstone uppstår tvivel i presentationen eftersom innehållet beskrivs i dåtid: ” [...] I Norrland bodde flera olika folkgrupper, till exempel hälsingar, samer och finnar.”¹⁰⁶

Den samiska historien och dess medföljande innehåll gestaltas som exotisk

Den exotifierade stereotypen är återkommande i vissa avseenden, i och med att denna går att urskilja under flertalet teman. Med detta menas exempelvis att den renskötande samens framställs som något utöver det vanliga, eller snarare den ende samens. Renskötande samer är troligtvis, åtminstone hos flertalet människor, den samebild vi först möts av i relation till samiskrelaterade ämnen. Studentlitteratur tillgodoser ett tydligt exempel på hur denna typ av tankekedja fortlever, genom att förlaget redogör för antalet samer nationellt och att tio procent ägnar sig åt renskötsel.¹⁰⁷ Innehållet närmar sig en klassifikation av generalisering men är snarare ett tydligt exempel på hur samer exotifieras. Exotifieringen tas i uttryck genom att förlaget utelämnar vad de övriga 90 procenten ägnar sig åt, vilket resulterar i att renskötsel tenderar att framställas som särskilt utmärkande. Det skall dock tilläggas att renskötsel skiljer sig från majoriteten av yrken, men att den återkommande renskötande samens blir huvudrollsinnehavaren för representationen. Representationen kan bli problematisk och vilseledande, inte endast för elever utan även för de som identifierar sig att tillhöra folkgruppen. Individens personliga identifiering kan upplevas problematisk att accepteras av det övriga samhället, om dessa typer av framställningar är ledande. Said hävdar att stereotypa framställningar av orienten har blivit förstärka i och med den elektroniska världens utveckling. Han ger vidare exempel på att det är bland annat filmer och mediala resurserna som har tvingat informationen till att bli mer standardiserad. Så länge orienten är standardiserad och kulturellt stereotypifierad kommer den fantasifulla mystiken av orienten att fortgå.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Studentlitteratur, *De första "svenskarna"*, https://www.studentlitteratur.se/minasidor/produkt/36426-01_historia2/b001?page=147 (Hämtad:2019-01-24)

¹⁰⁷ Studentlitteratur, *Fem nationella minoriteter*, https://www.studentlitteratur.se/minasidor/produkt/32815-02_historia1b100p/b001#page=287 (Hämtad:2019-01-25)

¹⁰⁸ Said, Edward, *Orientalism*, 1978, s.34

Samerna generaliseras

Det behöver nödvändigtvis inte vara något negativt att generalisera innehåll i läromedel. Dock kan komplikationer uppstå beroende på vilket innehåll som generaliseras och i vilket sammanhang. Problematiska situationer kan uppstå i förhållande till att läromedlet inte uttryckligen påvisar alternativt utvecklar sammanhanget till innehållet. Detta kan förtydligas med hjälp av Digilärs innehåll rörande identitet. Digilär redogör för det totala antalet samer inom Sverige och att det är problematiskt, att veta hur många som definierar sig själva som samer. Vidare att det samiska språket har en bärande roll inom kulturen.¹⁰⁹ Däremot saknas en vidare och bredare förklaring till varför det just är problematiskt att identifiera sig som same, eller den historiska bakgrunden till varför identifieringen kan vara svårgripbar för många. Denna komplikation undviker Glerups, SO-rummet och Nationalencyklopedin i sitt gymnasiala-, och högstadiematerial. Glerups undviker problemet genom att besvara definitionen i Lapp ska va lapp-politiken som felaktig, vars politik hävdar att renskötande samer var riktiga samer.¹¹⁰ Glerups, SO-rummet och Nationalencyklopedin påvisar därmed olikt Digilär, för flertalet olika arbetsområden för samer, bland annat fiskare, småbrukare och skogsarbetare.¹¹¹ Förlaget tenderar att visa på en mångfald inom den samiska kulturen. De båda förlagen undviker därav Edward Saids påstående om Orienten, nämligen att hela Orienten konstrueras till ett generaliserat föremål.¹¹²

Stereotypa antaganden om samer efter kön

Innehåll som berör detta tema är till viss del problematiskt, eftersom innehållet i relation till kön är nästintill osynligt. Någon överblick över mannens respektive kvinnans mer detaljerade uppgifter i exempelvis *sitan* och nutida könsroller inom den samiska kulturen nämns endast hos Digilär och SO-rummet. Det som bland annat nämns hos So-rummet, i relation till könsroller, är att det ansågs märkligt, enligt de tidigare historiska källmaterials författarna, att både män och kvinnor jagade.¹¹³ I Digilär kretsar könsrollsinnehållet också kring jakt, men främst ligger rennäringen i fokus. Detta är ett fokus som främst kretsar kring mannens

¹⁰⁹ Digilär, *Minoritetsspråken*, <https://xn--digilr-fua.se/inloggad/so-laromedel/samhallskunskap/rattskipning-och-rattigheter/textavsnitt/nationella-minoriteter?search=samerna> (Hämtad: 2019-01-25)

¹¹⁰ Glerups, *Lapp ska va lapp*, <https://glerupsportal.se/laromedel/perspektiv-pa-historien-1b/article/9cd6e60a-7850-4dc8-93e4-dfe9a41fa83e> (Hämtad:2019-01-25)

¹¹¹ SO-rummet, *Samernas ursprung*, <https://www.so-rummet.se/kategorier/historia/historiska-teman/ursprungsfolk-och-minoriteter/samernas-historia#> & NE.se, *Sverige och samerna*, <https://laromedel.ne.se/material/reader/202/9918> (Hämtad: 2019-01-25)

¹¹² Said, Edward, 2016, s.192

¹¹³ SO-rummet, *Samernas ursprung*, <https://www.so-rummet.se/kategorier/historia/historiska-teman/ursprungsfolk-och-minoriteter/samernas-historia#> (Hämtad:2019-01-27)

huvudsakliga uppgift och att kvinnan även hade stort inflytande, trots sina huvudsakliga hushållsuppgifter. Kvinnan arbetade även mer frekvent i mannens uppgifter än tvärtom.¹¹⁴ Ett utelämnat innehåll i relation till historiska könsroller inom den samiska kulturen resulterar i komplikationer. Resultatet visar som tidigare nämnt att denna stereotyp saknar det faktiska innehåll som stereotypen efterfrågar. Däremot visar detta på att majoriteten av förlagen stereotypifierar kön, genom att stereotypifiera samiska samhället som homogent och avsexualiserat.

Samerna gestaltas som passiva eller erövringsbara

Den gemensamma nämnaren gällande denna stereotyp, kretsar huvudsakligen kring en faktor. Denna faktor är gemensam för majoriteten av de utvalda digitala läromedlen i studien, nämligen uteblivet innehåll. Det är inte som så att det uteblivna innehållet kretsar kring att kolonisationen utelämnas, utan utelämnat innehåll om hur samerna påverkades. Samtliga förlag nämner alltså att en kolonial handling av svenska staten har förekommit, på och i samiska marker och samhällen, men hur samerna, i detalj, negativt påverkades är något som utelämnats hos majoriteten. Det skall dock understrykas att Nationalencyklopedin och Gleerups i detta avseende skiljer sig från övriga förlag. Skiljaktighet i avseende på att samernas perspektiv synliggörs. Medan övriga förlag antingen helt utelämnar kolonisationens konsekvenser, alternativt synliggör förändringen för svenska nybyggare, redogör Nationalencyklopedin och Gleerups mer konkreta exempel på hur samerna påverkades. Bland annat redogör Nationalencyklopedin för de ödeläggande konsekvenserna för det samiska språket och samiska jakt-, och fiskemarkar. Medan Gleerups beskriver förändring i jakt-, och fiskemarkerna och att motstånd uppstod i och med nomadskolans införande.¹¹⁵

Eleven tillgodoser inte något av motpartens perspektiv, i detta fall samernas, på hur ursprungsbefolkningen påverkades av den svenska kolonisationen i tre av sex digitala läromedel. Said hävdar att det fanns ett europeiskt psykologiskt behov av att skapa en

¹¹⁴ Digilär, *Den samiska identiteten*, <https://xn--digilr-fua.se/inloggad/historia-gymnasiet/historiebiblioteket/avancerade-textavsnitt/kulturhistoria/samerna?search=samer> (Hämtad:2019-01-27)

¹¹⁵ NE, *Hävda territorium*, <https://laromedel.ne.se/material/reader/28/1435?tab=extraMaterial&id=266101> & Gleerups, *Kolonisation*, <https://gleerupsportal.se/laromedel/historia-7-9/article/8be07889-e563-4223-bec1-318f018fb039> (Hämtad: 2019-01-25)

kulturell ojämlikhet mellan öst och väst.¹¹⁶ En ojämlikhet som även synliggörs i läromedlen, eftersom det perspektiv som ges, det västerländska, är det mest framträdande.

Samerna framställs utifrån negativa egenskaper

Denna sista stereotyp är komplicerad. Dels är den komplicerad för att det vore häpnadsväckande ifall ett läromedel uttryckligen presenterar samerna utifrån negativa egenskaper, dels för att ”negativa egenskaper” är tämligen svårgreppbart och svårt att behandla. Edward Said menar att orienten är vad västerlandet inte är, dess spegelbild och motsats.¹¹⁷ Däremot är det framträdande, av ovanstående avsnitt, att det är vanligt förekommande att läromedlen presenterar samerna som passiva. Det vore således en negativ egenskap. Vilket resulterar i att de förlag som utelämnat samernas perspektiv och presenterat missionärerna, nybyggarna och staten som överlägsen per automatik framställt samerna som underlägsna. Det är även intressant att se hur Nationalencyklopedin väljer att presentera innehåll, relaterat till bakgrunden av nomadskolorna. Bakgrunden handlar främst om att kunskapsnivåerna inte fick ligga på någon utmanande nivå för de samiska barnen. De kunde nämligen riskera att ”civiliseras” om nivån var för hög. Att återigen utelämna en förklaring, i detta fall, varför det ansågs legitimt att samiska barn fick undermålig undervisning.

Det är sannerligen intressant i förhållande till, som tidigare nämnts, vad Said hävdar om västerlandet. Västerlandet är orientens motsats, dess spegelbild. Om de samiska barnen inte skulle civiliseras tyder det på, utifrån den teoretiska appliceringen att det skiljer sig från att orienten ska rekonstrueras alternativt räddas. I det här fallet tyder det snarare att förlaget upprätthåller den orientalistiska maktbalansen, och bilden av att orienten är allt vad västerlandet inte är, den ociviliserade positionen som de samiska barnen besitter skulle bibehållas.

¹¹⁶ Said, Edward, 1978, s.65-67

¹¹⁷ Said, Edward W, 2016, s.64

9 Slutdiskussion

Syftet med arbetet har varit att och undersöka hur samer och deras samiska historia skildras och om de stereotypifieras i digitala läromedel. Studien har ämnat, som tidigare nämnts, att genom den komparativa ansatsen belysa likheter och skillnader mellan de digitala läromedlen.

Man kan med stöd från arbetets teoretiska applicering besvara den första frågeställningen, att utvalda digitala läromedel tenderar att skildra samerna utifrån orientalistiska strukturer.

Samerna skildras som främst utifrån orientalistiskt 'passiva' och 'outvecklad/omodern' vilket kan leda till komplikationer för de elever som möter studiens förlagsinnehåll. Resultatet utgår från att samtliga läromedel presenterar innehåll rörande den svenska kolonisationen av Sapmí.

Däremot visar studien att endast två av sex läromedel framlyfter samernas perspektiv i de områden kolonisationen presenteras. Lika antal förlag ser man även kring den andra skildringen, 'outvecklad/omodern'. Resultatet utgår därmed likt förstnämnda skildring, nämligen att samernas perspektiv utelämnas i övriga tre läromedel. Däremot grundas det i att den outvecklade skildringen kan ses som en negativ konsekvens av att endast ett perspektiv förmedlas. Tidigare nämndes att komplikationer kan uppstå för de som möter detta innehåll, detta gäller inte endast elever utan även lärare. Dels ska man som ansvarig lärare vara försiktig att hängivet förlita sig på läromedelsinnehållet. Sedan ska vi inte på något sätt dra slutsatsen att läromedlet är utgångspunkten i all undervisning, däremot kan läromedelsinnehållet leda undervisningen i en oönskad riktning. Därför är det av särskild vikt att ansvarig lärare lär känna och kontrollera läromedel innan man aktivt använder det i undervisningen.¹¹⁸

Samtidigt bör man inte åsidosätta den koloniserade aktörens egna historia, innan kolonialismen. Ania Loomba skriver att undersökningar av "postkoloniala" samhällen ofta utgår från att kolonialismen utgör hela samhällets historia. Istället menar Loomba att det är viktigt att ställa frågan om vilka ideologier och sedvanor som fanns innan kolonialismen florerade. Detta betyder att kolonialismen inte kan förklara allt som sker i "postkoloniala" samhällen. Kolonialismen blev " [...]inte inpräntad på ett oskrivet ark och kan därför inte förklara vad som försiggår i postkoloniala samhällen" de måste även ses i ljuset av det som inte termen "kolonial" inbegriper, såsom kulturella aspekter och äldre historia.¹¹⁹

¹¹⁸ Carlsson, Marie & Brömssen, Kerstin von (red.), *Kritisk läsning av pedagogiska texter: genus, etnicitet och andra kategoriseringar*, 2011, s.30

¹¹⁹ Loomba, Ania, *Kolonialism/Postkolonialism: en introduktion till ett forskningsfält*, 2006, s.30

Idag vet vi mycket om folkgruppen samerna och hur de påverkats av det moderna samhällets utveckling över tid. Till skillnad från en fysisk lärobok där den ekonomiska faktorn är mer närvarande, befinner sig digitala läromedel i skuggan av ekonomisk åtstramning. De fysiska läroböcker ligger i skuggan dels på grund av att de är mer komplicerade att redigera, dels att läroboken representerar sin tid när den utgavs. Digitala läromedlen skiljer sig angående dessa faktorer. De står snarare i motsats till de fysiska läroböckerna. Dessa är ständigt föränderliga och aktuella för sin tid, därför är det också intressant att fundera över varför förlagen då, i majoritet, utelämnar det samiska perspektivet. Vi kan inte ges förklaringar om begränsat omfång i digitala läromedel, vilket man vid flertalet fall kan höra i samband med diskutabla läroböcker.

Om vi lämnar förlagens perspektiv och istället ser närmare kring det nationella perspektivet, kan vi även här ges ytterligare förklaringar. Samer och den svenska staten har rent historiskt haft en spänd relation, vilket flertalet av läromedlen ger uttryck för. Framförallt synliggörs den spända relationen i temat *Historia* och *Politik och samhälle*. Förklaringen kan till synes uppfattas som lös alternativt absurd, men att den historiskt spända relationen fortfarande processas, skulle möjligen kunna vara en bakomliggande förklaring till varför den passiva skildringen av samerna är den mest framträdande skildringen. Hypotesen är inte möjlig att förstärka i relation till att fyra av sex läromedel presenterar att samerna utsattes för rasforskning. Däremot stärks hypotesen i förhållande till att endast två av de digitala läromedel som ingår i studien, nämner vad samerna utsattes för och forskningen bland annat bidrog till stigmatisering.

Gällande studiens andra frågeställning kan vi konstatera att de främsta likheterna, som är möjliga att uttyda är att materialet, till stor del brister i betydande detaljer. Dessa detaljer syftar framförallt till att tillgodose betydande förklaringar, exempelvis i de avsnitt som beskriver antalet samer. Antingen tillgodoses ett specifikt eller procentuellt ungefärligt antal som ägnar sig åt rennäring. Vad gör egentligen de övriga? Loomba menar att innebörden av att konstruera stereotyper i Orienten är att beskära föreställningen till ett hanterbart format. Stereotypens funktion är att befästa en slags konstgjord känsla av olikhet mellan självet och den andre, samt att förstärka fantasibilden än att skildra verkligheten.¹²⁰ Ett ytterligare exempel där utförlig förklaring saknas är innehåll relaterat till tvångskristnandet. Eleven

¹²⁰ Loomba, Ania, 2006, s.67

tillgodoses ett perspektiv att utgå från, som nämnts, de kristna missionärernas. Men frågan hur den enskilde samnen i sitt egna samhälle påverkades, kvarstår.

I och med de digitala läromedlens likheter, existerar likväl skillnader mellan dem. Förutom att dess likheter per automatik är dess olikheter, varierar förlagens infallsvinklar beroende på samiskrelaterade ämnen. Gällande per automatiken menas att läromedlen varierar i hur de angriper området. Studentlitteratur inleder exempelvis med att redogöra för en historisk tillbakablick som är möjlig att beskriva som ”de första svenskarna” för att sedan presentera mer särskilda historiska nedslag,¹²¹ medan Digilär bland annat tar sig an området genom att beskriva samerna som ett av världens ursprungsfolk och sedan redogöra för hur många samer det existerar.¹²² Det existerar alltså varierande strukturer, dels hur samerna skildras och i omfång. Däremot framkommer det tydligt, oavsett infallsvinkel och omfång, att den renskötande samnen är den mest framträdande huvudaktören, i beskrivning av samerna i historia. Det är även vanligt förekommande att presentera att samerna drabbades av den rasbiologiska vetenskapen. I fyra av sex digitala läromedel som ingår i studien, presenteras uttryckligen att samerna drabbades av den rasforskning som florerade under 1900-talets första hälft. Även i denna skildring är det viktigt att påtala att det förekommer skillnader i angreppssätt. Innehåll relaterat till rasbiologi och rasforskning varierar i direkta förklaringar hur samerna drabbades, hur de utsattes och hur forskningen bedrevs. Avslutningsvis kan dessvärre studien inte besvara ifall det existerar några likheter eller skillnader, mellan material ämnade för högstadiet och gymnasiet. Det vore önskvärt att studien även skulle kunna besvara att de nya styrdokumenterna har påverkat förlagens innehåll.

¹²¹ Studentlitteratur, *De första ”svenskarna”*, https://www.studentlitteratur.se/minasidor/produkt/36426-01_historia2/b001#page=147 (Hämtad:2019-01-27)

¹²² Digilär, *Ett av världens ursprungsfolk*, <https://xn--digilr-fua.se/inloggad/historia-gymnasiet/historiebiblioteket/avancerade-textavsnitt/kulturhistoria/samerna?search=samerna> (Hämtad:2019-01-27)

Referenser

Ahlström, Gunnar, *De mörka bergen: En krönika om de lappländska malmfälten*, Stockholm, 1966

Ammert, Niklas (red.), *Att spegla världen: läromedelsstudier i teori och praktik*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2011

Bäärnhielm, Göran, *I norrland hava vi ett Indien: Gruvdrift och kolonisation i Lappmarken under 1600-talet*, Stockholm

Carlsson, Marie & Brömssen, Kerstin von (red.), *Kritisk läsning av pedagogiska texter: genus, etnicitet och andra kategoriseringar*, 2011

Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Towns, Ann E. & Wängnerud, Lena *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 2017

Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.), *Handbok i kvalitativ analys*, 2. utök. uppl., Liber, Stockholm, 2015

Gardsjö, Annalina, "Samer, finns de på riktigt?": en analys av hur svenska samer och den samiska kulturen framställs i läroböcker, Uppsala, 2017

<http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1112692/FULLTEXT01.pdf>

(Hämtad:2018-11-08)

Gregers Eriksen, Kristin, *Teaching About the Other in Primary Level Social Studies: The Sami in Norwegian Textbooks*, Journal of Social Science Education, 2018

<http://www.jsse.org/index.php/jsse/article/view/1697>

(Hämtad:2018-11-08)

Hinton, Perry R., *Stereotyper, kognition och kultur*, Studentlitteratur, Lund, 2003

Karlsson, Klas-Göran & Zander, Ulf (red.), *Historien är nu: en introduktion till historiedidaktiken*, Studentlitteratur, Lund, 2009

Karlsson, Therese, *Exotiska renskötare och trolltrummans magi: samer och samiska frågor i grundskolans läromedel för de samhällsorienterande ämnena*, Univ., Inst. för barn- och ungdomspedagogik, specialpedagogik och vägledning, Umeå, 2004

Loomba, Ania, *Kolonialism/Postkolonialism: en introduktion till ett forskningsfält*, Tankekraft, Stockholm, 2006

Mattlar, Jörgen, *Minoriteter i marginalen – en läromedelsanalys. Vägval i skolans historia*, Universitetstryckeriet, Uppsala, 2011

Ruong, Israel, *samerna i historien och nutiden*. Stockholm, Bonnier fakta, 1982,

Said, Edward W., *Orientalism*, 1. ed., Pantheon Books, New York, 1978

Said, Edward W., *Culture and imperialism*, [New edition], Vintage, London, 1994[1993]

Said, Edward W., *Orientalism*, Nyutg., Ordfront, Stockholm, 2016

Svensson, Lina, *Samer i läromedel: Läromedelsanalys av samers förekomst i SO-läromedel för tidiga skolår*, Uppsala, 2013

<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:694166/FULLTEXT02.pdf> (Hämtad:2018-11-08)

Internetkällor:

Gardsjö, Annalina, *"Samer, finns de på riktigt?": en analys av hur svenska samer och den samiska kulturen framställs i läroböcker*, Uppsala, 2017, <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1112692/FULLTEXT01.pdf>

(Hämtad:2018-11-14)

Nationalencyklopedin, *samer*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/samer>

(Hämtad: 2018-11-14)

Nationalencyklopedin, *Sápmi*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/sapmi>

(Hämtad 2018-11-14)

Samer.se, *Språket och lagen*, <http://www.samer.se/spraklagstiftning>

(Hämtad:2018-11-14)

Samer.se, *Vem är same?* <http://www.samer.se/1147>

(Hämtad:2018-11-19)

Skolverket, Kursplan - Historia,

Skolverket, Läroplan - Historia

Sveriges riksdag, *Sametingslag* (1992:1433) https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/sametingslag-19921433_sfs-1992-1433

(Hämtad:2018-11-19)

Sjögren, Pia, *Samer.se, Hur många samer finns det egentligen?* Tid:2013-01-22,

<http://www.samer.se/4075>

(Hämtad: 2018-11-14)

Digitala läromedel:

Digilär

<https://xn--digilr-fua.se/>

Gleerups

<https://gleerupsportal.se/login/>

Liber

<https://www.liber.se/>

Studentlitteratur

<https://www.studentlitteratur.se/>

NE.se
<https://www.ne.se/>

SO-Rummet
<https://www.so-rummet.se/>

